

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ETNOLOGIJO IN KULTURNO ANTROPOLOGIJO

ANJA CIGOJ KUZMA

KULTURNI TURIZEM V OBČINI CANKOVA

Diplomsko delo

Študijski program:

Etnologija in kulturna antropologija- E

Mentor: izr. prof. dr. Vito Hazler

Ljubljana, 2014

Izveček

Kulturni turizem v občini Cankova

Diplomsko delo obravnava kulturni turizem v občini Cankova. V začetnih poglavjih avtorica obravnava pojem kulturni turizem, avtentičnost in avtohtonost, vlogo naravne in kulturne dediščine in trajnostnega razvoja v kulturnem turizmu. V nadaljnjih poglavjih obravnava slovensko podeželje, vizijo razvojnih možnosti na podeželju, položaj in vlogo turističnih društev pri razvoju turizma na podeželju, nesnovno kulturno dediščino Prekmurja in predstavi občino Cankova. V zaključnem delu obravnava dejansko stanje kulturnega turizma v občini Cankova in navede možnosti za njen turistični razvoj.

Ključne besede: kulturni turizem, slovensko podeželje, turistična društva, Prekmurje, občina Cankova.

Abstract

Cultural tourism in Cankova.

The thesis deals with cultural tourism in Cankova. In the first chapters the author discusses the concept of cultural tourism, authenticity and indigenusness, natural and cultural heritage and sustainable development of cultural tourism. In subsequent chapters deals with the Slovenian countryside, development opportunities in rural areas, the position and role of tourism associations in the development of tourism in countryside, intangible cultural heritage of Prekmurje and present municipality Cankova. In the final part deals with the actual state of cultural tourism in Cankova and give ideas for its tourism development.

Keywords: cultural tourism, the Slovenian countryside, tourist associations, Prekmurje, Cankova.

Kazalo

1. UVOD	6
1.1 OPREDELITEV PROBLEMA	6
1.2 METODE DELA.....	8
1.3 CILJI NALOGE / PRIČAKOVANI REZULTATI.....	9
2. KULTURNI TURIZEM.....	10
2.1 Konceptualizacija kulturnega turizma	13
2.2 Principi kulturnega turizma	14
2.3 Kulturni turizem in globalizacija.....	15
2.4 Avtentičnost in avtohtonost.....	16
2.4.1 Avtentičnost s perspektive »Gosta«	16
2.4.2 Uprizorjena avtentičnost.....	17
2.4.3 Avtentičnost kot samopercepcija.....	17
2.5 Stili kulturnega turizma	18
2.5.1 Primer kulturnega turizma v Sloveniji.....	18
2.6 Izzivi doseganja trajnostnega kulturnega turizma	19
2.6.1 Kultura in turizem – sodelavca ali konkurenta?	19
2.7 Neodvisna evolucija turizma in kulturne dediščine.....	20
2.8 Naravna in kulturna dediščina v turizmu.....	20
2.8.1 Vloga in uporabnost dediščine v turizmu	21
2.9 Pozitivni in negativni vplivi turizma	22
2.9.1 Negativni vplivi:.....	23
2.9.2 Pozitivni vplivi:	23
2.10 Ustvarjanje kulturno turističnega produkta ali zanimivosti.....	24
3. SLOVENSKO PODEŽELJE.....	26
3.1 Glavne oblike turizma na podeželju	27
3.2 Slovensko podeželje v času	28
3.3 VIZIJA RAZVOJNIH MOŽNOSTI NA PODEŽELJU.....	29
3.3.1 Dejavniki razvoja turizma na podeželju s strani povpraševanja.....	30
3.3.2 Dejavniki razvoja turizma na podeželju na strani ponudbe.....	31
3.3.3 Predlog rešitve	31
3.3.4 Uvajanje novosti – ekološka ponudba.....	33
3.3.5 Napake, ki prežijo na pobudnike razvoja turizma na podeželju.....	33
4. TURISTIČNA DRUŠTVA	34

4.1	Položaj in vloga turističnih društev pri razvoju turizma na podeželju	34
4.2	Problemi razvoja podeželja	36
4.3	Cilji in strategije turističnih društev	38
4.4	Priporočila za uspešno delovanje turističnih društev	39
4.5	Izobraževanje kadrov v turističnih društvih	41
5.	PREKMURJE.....	42
5.1	Nesnovna kulturna dediščina Prekmurja	43
5.1.1	Proščenje	43
5.1.2	»Senje«.....	43
5.1.3	Lončarji	44
5.1.4	Medičarstvo	44
5.1.5	Borovo gostüvanje.....	45
5.1.6	Prekmurski plesi	45
6.	OBČINA CANKOVA.....	46
6.1	Zgodovina.....	47
6.2	Prebivalstvo in naselja.....	48
6.3	Gospodarstvo.....	49
6.4	Zaposlenost prebivalstva	49
6.5	Krajinski park Goričko	50
6.5.1	Prednosti nastanka Krajinskega parka Goričko za občino Cankova	51
6.6	Turistični potencial v občini Cankova.....	51
6.6.1	Naravne znamenitosti	52
6.6.2	Kulturne znamenitosti	56
6.6.3	Cerkve	61
6.7	Stare šege, navade in prireditve v občini Cankova.....	62
6.8	Turistična infrastruktura	64
6.9	Turistična ponudba na Cankovi.....	65
6.10	Turistične organizacije v občini Cankova	68
6.10.1	Društva v občini Cankova	69
6.11	Turistično tematske poti	71
6.12	Možnosti razvoja turizma	71
6.12.1	Trenutno stanje in predlogi za razvoj turizma v občini Cankova	72
7.	SKLEP.....	75
8.	SUMMARY	77

9. VIRI IN LITERATURA..... 79

1. UVOD

1.1 OPREDELITEV PROBLEMA

Za temo diplomskega dela sem si izbrala problematiko vse bolj aktualnega kulturnega turizma v Prekmurju. V tej, za nekatere geografsko odročni in gospodarsko slabše razviti slovenski pokrajini se je ob naravnem večstoletnem sobivanju ohranil preplet različnih kulturnih oblik več narodov in narodnostnih skupnosti. Čeprav ta najbolj severovzhodna slovenska pokrajina ni velika, se v njej prepletajo kulture sestavine Slovencev, Madžarov, Nemcev, Hrvatov, Judov in Romov (Ciganov) in predvsem preplet dveh velikih verskih skupnosti, rimokatoliške in evangeličanske, pa tudi nekaj manjših novodobnih, ki so jih v pokrajino v prvi polovici 20. stoletja prenesli izseljenski povratniki iz Amerike. Prav zaradi teh različnih kulturnih prepletov se je v Prekmurju razvilo veliko zanimivih kulturnih pojavov snovne in nesnovne dediščine, ki jih večina prebivalcev Slovenije ima le redko možnost srečevati in spoznavati. Mednje sodim tudi jaz, čeprav imam rodovne korenine prav na tem območju.

V Prekmurju se je ohranila tudi vrsta zanimivih sestavin naravne dediščine, kot so sama reka Mura, poplavni gozd, plavček, črna jelša, štorclje, vidre, zdraviliško Bukovniško jezero in drugo, ter vrsta kulturnih zanimivosti, kot so na primer starodavna katoliška rotunda v Selu, številni gradovi in graščine, slikovite cerkve skupaj z znamenito Plečnikovo cerkvijo v Bogojini, več evangeličanskih cerkva z župnišči, ostanki lesenih in tudi butanih hiš, ter rekonstruirani mlini na Muri in nekaj brodov. Pokrajino prepoznavamo tudi kot osrednjo žitnico Slovenije in zelo pomembno območje za proizvodnjo hrane, ki pa ga že nekaj let razvojno bremenijo vse pogostejše poplave in poletna suša.

Kljub temu je pokrajina ohranila toliko zanimivih kulturnih in naravnih oblik, da jo je v tem pogledu že prepoznal vse bolj razvijajoči turizem, ki temelji predvsem na izletniškem in termalnem turizmu, v zadnjem obdobju pa se intenzivno razvija vinogradniški in gastronomski ter turizem na kmetijah.

Po svetu je že več desetletij pomembna sestavina sodobnega turizma t. i. kulturni turizem, ki v svoje raznovrstne ponudbe vključuje ogleda in prikaze naravne in kulturne dediščine. Pri nas se uveljavlja šele zadnjih nekaj let, sprva pogosto v razumevanju zelo ozkih elitnih oblik in

vsebin (npr. Imago Sloveniae), danes pa vse bolj tudi v dojemanju kulture kot celote na lokalni, regionalni ali nacionalni ravni.

Kulturni turizem vključuje kulturne spomenike in spomeniška območja in se torej osredotoča na nepremično in premično kulturno dediščino, prepoznavanje kulturne krajine izvernih turističnih ciljev, vse z namenom spoznavanja vsakdanjega in prazničnega življenja domačinov in njihovih kulturnih dediščinskih oblik. Vanj so vključene tudi povsem vsakdanje dejavnosti avtohtonega prebivalstva, kot so na primer oskrba z živili, stanje šolstva, izobraževalne oblike prebivalcev, njihova verska pripadnosti in celo politična usmeritev. Skratka, sodoben kulturni turizem zanima skorajda vse, predvsem pa čim bolj »avtentične« in »globlje« izkušnje, kot jih sicer pričakujemo v klasičnih oblikah in dejavnostih turizma (Schouten po McKercher: 2007: 4).

V diplomski nalogi me zanima predvsem, v kolikšni meri je kulturni turizem v Prekmurju razvit in kolikšna so prizadevanja občanov za promocijo svojega kraja. Osredotočila se bom na občino Cankova, ki ima števila zelo dejavna kulturna, turistična, športna in gasilska društva. Naj že v začetku navedem, da je bilo na primer Turistično društvo Cankova ustanovljeno leta 1995. Vključuje člane iz sedmih vasi občine Cankova. Upravni odbor sestavljajo predstavniki vseh sedmih vasi občine, torej osrednje Cankove, Domajincev, Gerlinecv, Gornjih Črncev, Kraščev, Skakovcev in Topolovcev. Pri društvu delujeta dve sekciji: krožek ročnih del in folklorna skupina. Že vrsto let so pobudniki različnih prireditev: Jožefovi dnevi (razstava ročnih del, domače obrti proizvajalcev goriških vin, medu ipd), kresovanje na Lendavskem jezeru, turistično-kmečke igre in adventni sejem. Prirejajo tudi čistilno akcijo, ki so jo poimenovali »Velika metla«, že več kot 10 let pa se vključujejo tudi v akcijo TZS, Moja dežela – lepa in gostoljubna (spletni dostop: <http://www.pt-zveza.si/turisticna-drustva>, (14. 1. 2014)). Vsekakor drži, da so prav turistična društva eden glavnih možnih nosilcev kulturnega turizma v občini, čeprav se teh svojih priložnosti in izzivov sami niti ne zavedajo povsem. Zato želim s podrobno raziskavo vseh oblik javnega in zasebnega življenja predstaviti možnosti aplikacije teh pojavov tudi na področje kulturnega turizma, ki je v Prekmurju na splošno šele na začetku svojega razvoja.

1.2 METODE DE LA

Terensko delo sem opravljala v Prekmurju. Podatke sem pridobivala z opazovanjem z udeležbo in polstrukturiranim intervjujem. Obrnila sem se na turistično društvo Cankova in se o turizmu v občini pogovorila z gospo Hildo Vogrinčič. Poskušala sem priti v stik s turističnim društvom Korovci, vendar niso dosegljivi. Turistična in izletniška kmetija, kjer sem hotela opraviti intervju, sta bili ob obisku zaprti, zato sem intervju opravila prek telefona. Po telefonu sem opravila tudi intervju z županom občine, gospodom Dragom Vogrinčičem, podžupanjo Angelo Vratuša, ki mi je posredovala kontakt predstavnice za turizem, gospe Renate. Govorila sem z predstavnikom romskega društva Narcisa. Kulturnega društva Avgusta Pavla mi žal ni uspelo priklicati. Veliko informacij sem pridobila s prebiranjem literature o kulturnem turizmu, razvoju podeželja in dediščini. V diplomskem delu sem predstavila namen in poslanstvo kulturnega turizma, opisala primere dobrih praks kulturnega turizma, analizirala prireditve v Cankovi in okolici in dejansko stanje kulturnega turizma v Cankovi ter v zadnjem sklopu dodala svoje predloge za izboljšanje.

1.3 CILJI NALOGE / PRIČAKOVANI REZULTATI

Moja hipoteza je, da domačini z različnimi prireditvami, delavnicami in akcijami ohranjajo tradicijo in se družijo v okviru občine, vendar se premalo zavedajo možnosti predstavitve svojih kulturnih sestavin še ljudem od drugod, organiziranim turističnim skupinam in posameznikom. Prav na tem področju je v Prekmurju storjenega še zelo malo in menim, da je turističen razvoj mogoč prav v tej smeri, torej v vseh razsežnostih kulturnega turizma. Ciljna skupina, ki bi morala biti zavedajoči se nosilci kulturnega turizma, so predvsem mladi (študentje, srednješolci), ki bi poskrbeli za inovativen razvoj kulturnega turizma v občini Cankova. V tej slabše razviti regiji, bi izobraževanje mladih o pomembnosti razvoja turizma in ohranjanja dediščine na tem območju pomagalo razviti nova delovna mesta in celotno regijo. Mladi bi se lahko zaposlili v svojem domačem kraju in se jim ne bi bilo treba seliti v mesta.

2. KULTURNI TURIZEM

Kulturni turizem je domnevno eden najstarejših »novih« fenomenov. Ljudje so že v rimskem času potovali na način, ki ga danes imenujemo kulturni turizem. Vendar pa takrat niso ločevali takšne oblike turizma od preostalega. Obisk zgodovinskih mest, kulturnih znamenitosti, posebnih dogodkov in festivalov ter obisk muzejev je bil vedno del celotne turistične izkušnje. Vsa potovanja vključujejo kulturni element. Umetnost potovanja je, da odstrani turista iz njegove domače kulture in ga začasno postavi v novo kulturno okolje. Kulturni turizem dojemamo kot ponudbo nečesa več ali drugačnega turistu ali skupnosti, ki ga gosti (McKercher in du Cros: 2009: 1).

Kulturni turizem je bil ločen produkt v kategoriji turizma šele v poznih sedemdesetih, ko so turistični prodajalci in raziskovalci odkrili, da nekateri ljudje potujejo posebej zato, da pridobijo poglobljeno razumevanje kulture in dediščine obiskanega kraja (McKercher in du Cros po Tighe: 2009: 1).

Porast kulturnega turizma sovpada s potrebo po zaščiti in ohranjanju naše izginjajoče kulture in premožne dediščine. Vendar pa Skupnost za ohranjanje kulturne dediščine v tem vidi dvorezen meč. Po eni strani so turisti močan politični in ekonomski razlog za razširitev aktivnosti zaščite kulture, po drugi strani pa povečanje obiska sproža resna vprašanja glede izrabljenost in poškodb objektov z vrednostjo dediščine, pa tudi vprašanja neprimerne uporabe in preoblikovanja teh vrednosti brez upoštevanja njihovih temeljnih sporočilnosti, kar v bistvu predstavlja grožnjo integriteti in v ekstremnih primerih ogroža tudi preživetje kulturne dediščine (McKercher in du Cros: 2009: 2).

V Evropi je kulturni turizem na eni strani ena najstarejših in najbolj zakoreninjenih oblik turizma v večini držav, na drugi pa se v današnjem širšem pomenu v večini držav šele načrtno uvaja in uveljavlja. Čeprav je bil kulturni turizem zgodovinsko močno povezan z bogato evropsko dediščino predvsem spomenikov in muzejev, se vse pogosteje pojavlja premik k popularni kulturi in drugim oblikam nesnovne dediščine z namenom razširitve osnovnega kulturno-turističnega produkta (Richards: 2007: 13).

UNESCO promovira kulturni turizem kot sredstvo za ohranjanje svetovne dediščine, Evropska komisija (European Commission) podpira kulturni turizem kot glavno industrijo, novo nastale nacionalne države Afrike in centralne Evrope pa kulturni turizem dojemajo kot podporo nacionalni identiteti. (Richards: 2007: 1)

Globalizacija kulturnega turizma bržkone sovpada s številom temeljnih kulturnih in družbenih sprememb kot tudi s strukturo samega turizma. Podaljšanje izobraževanja je demokratiziralo potovanja in kulturno potrošnjo ter obrnilo kulturni turizem iz elitne dejavnosti v množično potrošnjo. Istočasno pa je naraščanje konkurence tradicionalnih turističnih trgov sprožilo iskanje alternativnih možnosti turističnih ciljev po svetu. (Richards: 2007: 1)

Kulturni turizem je domnevno »dobra« oblika turizma, saj se izogiba zankam konvencionalnega turizma in ponuja dodatne ugodnosti v obliki visoko potrošnih turistov, ki goreče podpirajo kulturo. Kulturni turizem je tudi možen kot razvojna možnost za vse turistične cilje, saj ima vsak kraj kulturo (Richards: 2007:2)

Kulturni turizem je tako postal globalno razširjena valuta. Richards celo pravi, da lahko postane tako vsakdanja oblika turizma, da začne izgubljati ves pomen kot posebna kategorija. Veliko jih razpravlja o tem, da po »široki« definiciji Svetovne turistične organizacije (World Tourism Organization) lahko vsak turistični izlet predstavlja kulturni turizem, saj »zadovolji človeško potrebo po raznolikosti z namenom, da spodbuja kulturni nivo posameznika in daje vzpon novemu znanju, izkušnjam in doživetjem« (Richards: 2007: 2).

Problem je v tem, da ko se je kulturni turizem razširil, so se z njim tudi njegovi pomeni. V preteklosti je bil kulturni turizem po večini povezan z visoko kulturo in »kulturnimi« ljudmi. Danes kulturni turizem vključuje veliko popularnih turističnih znamenitosti (Richards po McKercher: 2007:2). Med te sodi šport, živa dediščina, nedavna nostalgija in »vsakdanje življenje« »lokalnih« skupnosti (Richards po Howie: 2007: 2).

Teorij kulturnega turizma je veliko. Nekatere definicije so izčrpne, medtem ko jih je veliko skromnih in koristoljubnih. Politično usmerjene definicije kulturnega turizma poskušajo biti čim bolj vseobsežne, da prikažejo raven interesa potrošnikov in s tem zagotavljajo nadaljnje razloge za investiranje v aktivnosti ohranjanja kulturne dediščine. Podobno je tudi z marketinško usmerjenimi definicijami, ki si prizadevajo za razporeditev marketinških virov v

sektorju. Vendar pa definicije, ki so usmerjene na ozek set aktivnosti, težijo k temu, da le-te postavijo za jedro elementov kulturnega turizma (McKercher in du Cros: 2009: 3).

McKercher in du Cros definicije delita na štiri široke kategorije: turistično izpeljane, motivacijske, izkustvene in operativne.

- Turistično izpeljane definicije: turistične definicije postavljajo kulturni turizem v širok okvir turizma in teorij turističnega vodenja. Kulturni turizem prepoznamo kot obliko posebnega interesa turizma, kjer kultura tvori osnove za privabljanje turistov ali za motiviranje ljudi, da potujejo (McKercher in du Cros po Zeppel: 2009: 4).
- Motivacijske definicije: veliko avtorjev in nevladnih organizacij je prepričanih, da so »kulturni« turisti motivirani za potovanje iz drugačnih razlogov kot drugi turisti, zato mora biti motivacija upoštevana kot pomemben element definiranja kulturnega turizma (McKercher in du Cros po Richards: 2009: 4). Svetovna turistična organizacija (WTO) definira kulturni turizem kot: »gibanje ljudi zlasti zaradi kulturnih motivacij, kot so študijsko potovanje, uprizorjanje umetnosti in kulturnih izletov, obiski festivalov in ostalih dogodkov, ogled mest in spomenikov, potovati zaradi preučevanja narave, folklore ali umetnosti in romanje« (McKercher in du Cros po WTO: 2009: 4).
- Izkustvene definicije: samo motivacija ne zajema celotne razsežnosti kulturnega turizma. Kulturni turizem je tudi izkustvena aktivnost in vključuje tudi element prizadevanja. Kulturni turizem vključuje izkustvo, oz. da imaš kontakt različne jakosti z edinstveno družbeno strukturo, dediščino in posebnim karakterjem kraja (McKercher po Schweitzer: 2009: 5). Pričakovano je tudi, da bo z izkustvom kulture turist postal izobražen in se bo zabaval, imel priložnost, da se pouči o skupnosti ali imel priložnost, da se pouči o značilnostih kraja in povezanostjo z lokalno skupnostjo, njeno dediščino ter kulturno in naravno pokrajino (McKercher in du Cros: 2009: 5).
- Operativne definicije: operativna definicija je najbolj uporabljen splošni definicijski pristop. Tudi pri preostalih tipih definicij se pojavlja operativna komponenta, pogosto z namenom, da pojasnjuje predložena dejstva. Operativna definicija izpostavi potencialni okvir aktivnosti kulturnega turizma in istočasno prikaže težave, ki se pojavljajo pri postavitvi parametra kaj je in kaj ni kulturni turizem. Že po naravi ima kulturni turizem zamegljene ločnice in mu je skoraj nemogoče pripisati popolne parametre za uporabo v virih ali uporabo turistov. Kulturni turizem pokriva širok

razpon povezanih aktivnosti vključno z zgodovinskim turizmom, etničnim turizmom, umetnostnim turizmom, muzejskim turizmom in drugimi. Vsi si delijo podobno serijo virov, vprašanje upravljanja in želen rezultat prizadevanj (McKercher in du Cros: 2009: 6).

2.1 KONCEPTUALIZACIJA KULTURNEGA TURIZMA

Ker je pojem kulturni turizem širok in ga je težko v celoti zajeti v definiciji, ga McKercher in du Cros postavita v kontekst štirih elementov, ki pripomorejo k razumevanju tega fenomena:

- Turizem: v obzir moramo vzeti, da je »turizem« samostalnik in »kulturni« pridevnik, ki ga označuje. Poleg tega je kulturni turizem vrsta turizma in ne način upravljanja s kulturno dediščino. Sprva mora kulturni turizem temeljiti na razlogih za komercialni turizem in šele nato na razlogih upravljanja s kulturno dediščino. S tem se ne strinjajo nekateri člani skupnosti za upravljanje kulturne dediščine, ki vidijo turizem kot sredstvo za doseganje drugih namenov ali kot neuspeh v vsem, kar je potrebno za spoštovanje kulturne dediščine kot turistične zanimivosti. Kot turistična aktivnost bo privabila tudi turiste, ki potujejo za zadovoljstvo za kratek čas in ne vejo veliko o pomembnosti znamenitosti, ki jih obiščejo. Tudi take skupine turistov moramo vzeti v obzir pri pripravljaju kulturno-turističnega produkta (McKercher in du Cros: 2009: 6).
- Uporaba kulturne dediščine: Mednarodni odbor za spomenike in mesta (ICOMOS), definira dediščino kot širok koncept, ki vključuje snovno dediščino, kot sta naravno in kulturno okolje, obsegajoč pokrajine, zgodovinska mesta, kraje in zgrajena okolja, kot tudi nesnovno dediščino, kot so zbirke, pretekle in sedanje kulturne prakse, znanje in živeče izkušnje (McKercher in du Cros po ICOMOS: 2009: 7). Ta dediščina je identificirana in ohranjena bolj zaradi njihove bistvene vrednosti oz. pomembnosti za skupnost kot pa za vrednosti turističnih znamenitosti. Eden izmed paradoksov kulturnega turizma je, da čeprav mora vstop v sektor odobriti turizem, z dediščino upravljajo predstavniki upravljanja s kulturno dediščino. Poleg tega da kulturna dediščina služi množicam uporabnikov, vključujoč turiste, lahko vključuje tudi krajevne osnovnošolce, »tradicionalne lastnike« (domačine ali etnične skupnosti, ki si lastijo intelektualno kulturno lastnino ali pravice do zemlje povezane s kulturno

dediščino) ter druge prebivalce kraja. Te skupine naj bi cenile dediščino iz drugačnih razlogov in iščejo drugačne prednosti uporabe, kar pa tudi otežuje primerno predstavitev le-teh (McKercher in du Cros: 2009: 7).

- Domneva izkušenj in produktov: »kulturni« turisti hočejo užiti pestrost kulturnih izkušenj. Da bi to domnevo olajšali, mora biti kulturna dediščina preoblikovana v kulturno-turistični produkt. Proces preoblikovanja je bistven za uspešen razvoj in obstojno upravljanje kulturno-turističnega produkta (McKercher in du Cros: 2009: 8).
- Turist: kulturni turizem mora v obzir vzeti tudi turista. Številne definicije močno namigujejo, da vse »kulturne« turiste motivira želja po širšem znanju, izkustvu ali samoproučevanju. Prestali prepoznajo drugačne motivacije za udeležbo v kulturnem turizmu, ki ga spremlja kontinuum, od tistih, ki potujejo izključno zaradi razlogov kulturnega turizma, do tistih, pri katerih je vključevanje v kulturni turizem naključni element potovanja. Pomemben pa je tudi tip, kakovost in verodostojnost informacij, ki jih turisti pridobijo pred potovanjem in ki bodo oblikovala njihova pričakovanja do dediščine in njihovo pričakovano obnašanje med obiskom (McKercher in du Cros: 2009: 8).

2.2 PRINCIPI KULTURNEGA TURIZMA

Vlasta Vodeb našteje principe, ki so pomembni za razvoj kulturnega turizma:

- Ohranjanje kulturne dediščine mora zagotoviti dostopnost – fizično, intelektualno in/ali emotivno dostopnost za javnost, zagotavljanje ustrezne in dostopne interpretacije pomen(ov) kulturne dediščine. Ohranjanje mora imeti cilj dolgoročnega ohranjanja dediščine. Dediščina se ohranja tudi s spodbujanjem vednosti o raznolikih kulturnih okoljih dediščine.
- Vzdržno upravljanje konflikta med varovanjem dediščine in turizmom predpostavlja programe za dolgoročno ohranitev dediščine kot cilj na ravni družbenih, ekonomskih, političnih, zakonodajnih, kulturnih in turističnih razvojnih politik. Vzdržna narava turističnih projektov pomeni minimizacijo negativnih učinkov na dediščino, ustrezno razumevanje in podajanje pomenov kulturne dediščine, ohranjanje avtentičnosti dediščine, podreditev turizma estetskim, družbenim in kulturnim dimenzijam območij dediščine. Razvoj turizma naj bi bil planiran. V razvojnih planih naj bi se opredelile

sprejemljive meje sprememb v smislu vpliva na fizične značilnosti, integriteto, ekologijo, transport, lokalno prebivalstvo. Nujne so tudi stalne evalvacije programov.

- Ohranjanje in planiranje turizma mora zagotoviti pozitivno izkušnjo uporabnika. O dediščini naj bodo podane kakovostne informacije. Turist naj ima možnost samostojnega ogleda. Na voljo naj bi bila ustrezna infrastruktura.
- Podarjena je pomembnost vključevanja lokalne skupnosti v planiranje turističnega razvoja.
- Dokument izpostavlja pozitiven pomen dobičkonosnosti turističnih dejavnosti za lokalne skupnosti.
- V okviru trženja turizma se mora zagotoviti varovanje in ohranjanje značilnosti dediščine (realistična pričakovanja, ohranjanje dediščine) (Vodeb: 2009: 10).

V zadnjem obdobju se turizem smatra kot pozitivna sila za ohranjanje naravne in kulturne dediščine predvsem z ekonomskega vidika. Dobiček od rabe dediščine je lahko izkoriščen kot sredstvo za ohranjanje dediščine, izobraževanje, vplivanje na oblikovanje politik ipd. (Vodeb: 2009: 10)

2.3 KULTURNI TURIZEM IN GLOBALIZACIJA

Dejstvo, da ima globalizacija globoke kulturne posledice, je vidno tudi v izravnalnem procesu lokalizacije. Lokalne skupnosti ustvarjajo nove identitete in pridobivajo nazaj lokalno dediščino. Vodnik »Sense of Place Toolkit«, ki ga je izdelala Turistična zbornica Walesa, svetuje, da so turistični produkti zasnovani na »smiselnem kraju« ali na »avtentičnem jedru kraja«. Ta praktični vodnik vsebuje tudi prepoznanje vloge vsakdanje kulture v kulturnem turizmu, ki opozarja uporabnike, da je »naše vsakdanje življenje pustolovščina za nekoga drugega« (Richards: 2007: 3).

Ideja, da so »lokalne« identitete nekako bolj »avtentične«, je globoko zakoreninjena v analizah turizma kot tudi v praksi razvoja turističnega izdelka (Richards: 2007: 4). Avtentičnost je postala filozofski kamen za industrijo, ki navadno oskrbuje ljudi z »resničnostjo«. V turizmu se avtentičnost predstavlja kot objektivizem. Vključuje posebne moči obeh, razdalje in »resnice« (Richards po Tylor: 2007: 4).

2.4 AVTENTIČNOST IN AVTOHTONOST

Veliko turistov si želi »avtentičnosti«, vendar ne nujno resničnosti. Avtentičnost je družbeni konstrukt, ki je delno določen z individualnim lastnim znanjem in okvirom referenc. Veliko turistov zanima kulturna dediščina, vendar imajo minimalno znanje o preteklosti. Tako potujejo, da pridobijo njihove stereotipske ali romantične predstave turističnega cilja, ki so lahko potrjene ali preizkušene, odvisno od njihove politične naravnosti. Iz raziskav je razvidno, da je namen potovanja ponovna potrditev in ne sprememba in da so viri, ki tvorijo turizem, preoblikovani v elemente simboličnega sistema. Preteklost je videna kot zelo oddaljena realnost in veliko zgodovinske dediščine je predstavljene na idiličen način (McKercher in du Cros: 2009: 41).

Poleg relativne »avtentičnosti« je pomembno tudi vprašanje »avtohtonosti«. Dandanes je odnos do kulturne dediščine velikokrat romantično nostalgичen. Pri predstavitvi dediščine v kulturnih prireditvah tako lahko govorimo o folklorizmu. Značilnost folklorizma kot poustvarjalnega kulturnega pojava je poudarjanje zunanjih kulturnih prvin, njihovo nestrokovno postavljanje na raven posebnosti, nekritično vključevanje dediščine v koncepte turističnih prireditev in na področje zabave. Za folklorizem je značilno, da folklor živi zunaj svojega primarnega okolja, ki je izvirno in »avtohtono«, in ima tako drugo funkcijo. Folklorizem je nadomestek dediščine, lahko bi ga označili tudi kot ponaredek, ljubiteljsko rekonstrukcijo, pogosto tudi banalizacijo. Kot folklorizem lahko označimo najrazličnejše pojave povezane z dediščino in ne le tistih, ki so povezani z neustreznimi prikazovanji in uporabo noše, pesmi in plesa (Bogataj: 1992: 16).

2.4.1 Avtentičnost s perspektive »Gosta«

Ljudje, ki obiskujejo zgodovinska mesta, iščejo raje sliko preteklosti kot pa avtentično izkušnjo. Po ogledih zgodovinskih znamenitosti se osredotočajo na svoje poetične predstave in ne na hudo revščino, ki so jo nekoč trpeli. Spominja jih na življenje nekoč, ki je bilo preprosto in lahko, po katerem hrepenijo, po življenju na mirnem »podeželju«, daleč od frustracij, obveznosti in mrzličnega življenja. Jedro turističnega produkta je »zakriti enolično in poudariti eksotično, zmanjšati bedo, racionalizirati vznemirljivo in romantizirati tuje« (Richards po Mason: 2007: 30).

Nekateri turisti si želijo s potovanjem v tuje kraje pridobiti kulturno izkušnjo na način, da se spoznajo z različnimi načini življenja, ki jih spremljajo kulturne prvine, kot so jezik, oblačilna kultura, glasba, umetnost in kulinarika. Kakorkoli, turizem je oblika človeške aktivnosti, kjer je poudarek na kulturnem razlikovanju. Od vsakega turista pa je odvisno, koliko se dejansko poglobi v kulturne značilnosti obiskane kulture. Namesto da bi poskušali razumeti tujo kulturo, veliko turistov iz svoje izkušnje odnese le bežne utrinke kulturnih raznolikosti (Robinson: 2002: 21).

2.4.2 Uprizorjena avtentičnost

Richards opisuje primer na konferenci v Afriki, ki zbuja polemike glede moralnih vprašanj omejitve vpogleda v rituale domačinov za turiste. Udeleženec konference je predstavil svoj voden izlet k plemenu, kjer so obrezovali dečka. Sprašuje se, kje so meje prodaje turističnega produkta in kdo bi hotel za »avtentično« izkušnjo tak turistični produkt, kot je intimen ritual obrezovanja. Težko je tudi ločiti med resničnimi izkušnjami in med uprizarjanjem ritualov za turiste. Ideja uprizarjanja kulture ponižuje izvorne kulture in s časoma se bodo zmanjšale tudi kulturne vrednote, ki se na njih navezujejo. Linija med javnim in zasebnim prostorom je v vsaki kulturi drugačna. Kulturne izkušnje merimo po dvojnih merilih, saj čeprav sta prosti čas in rekreacija v zahodnih državah trdno smatrana kot podjetnost, turizem še vedno preganja mit gosta in gostitelja, koncept, ki široko ignorira ekonomsko menjavo, ki je osnova turistične izkušnje. Uprizarjanje lahko gledamo iz tega vidika, da ljudje na turističnem cilju jamčijo za vrednost turističnega produkta in obenem ščitijo svojo privatno življenje (Richards: 2007: 31).

2.4.3 Avtentičnost kot samopercepcija

Ko so domorodni plesi, glasba in obredi uprizorjeni na prizoriščih, se dogaja, da izgubijo svoj prvotni pomen in vrednost vključene kulture. Vendar folklor v zahodnih državah kaže na to, da lahko grejo predstava, zadovoljstvo in lokalni ponos z roko v roki. Poleg tega nihče ne ve, če se bodo te predstave spremenile glede na družbeni razvoj (Richards: 2007: 32).

2.5 STILI KULTURNEGA TURIZMA

Klasična predstava kulturnega turizma je še vedno močno povezana z evropskim modelom pasivnega dojetja zgodovinskih prostorov in muzejev. Na drugih območjih po svetu se pojavljajo drugačni načini dojetja kulturnega turizma, posebno tam, kjer je dediščina zelo raztresena. Za primer lahko vzamemo Afriko, kjer se turistom predstavi tradicionalno vaško življenje in naravne atrakcije, kot je npr. območje divjadi (Richards: 2007: 7).

2.5.1 Primer kulturnega turizma v Sloveniji

Dobre primere ohranjanja kulturne dediščine lahko najdemo tudi pri nas. Za primer lahko predstavim Ekomuzej hmeljarstva in pivovarstva Slovenije v Spodnji Savinjski dolini.

Hmeljarstvo je ena najpomembnejših kmetijskih dejavnosti na Slovenskem, ki je od vsega začetka močno vplivalo na gospodarstva predvsem v Spodnji Savinjski dolini, na način življenja na ravni vsakdanjosti in prazničnosti in tudi na podobo kulturne krajine. Organizirano hmeljarstvo je prisotno v Sloveniji že od leta 1869, ko je prvi pravi nasad hmelja zasadil žalski župan in veleposestnik Janez Hausenbichler. Nasad se je prijel in kmalu so mu sledili tudi drugi Savinjšani. Hmeljarstvo je v svoji več kot stoletni zgodovini uvajalo spremembe na področju kmetijstva, vinogradništva, gospodarstva, obrti, prehrane in vplivalo na socialno in duhovno življenje nosilcev te dejavnosti. V dolino so bile uvedene nove in specifične kulturne oblike, ki jih v drugih kulturnih okoljih ni moč zaslediti (Hazler: 2011: 64).

130 let ni prav dolga doba, vendar je v tem času hmeljarstvo dosegalo take izpopolnitve in razsežnosti, da že samo po sebi sproža zanimanja humanističnih strok in organizirana varstvena prizadevanja. Med nosilci regionalnega razvoja se je tako porodila zamisel o predstavitvi zgodovine razvoja hmeljarske dejavnosti. V dolini je dozorela misel, da mora postati hmeljarstvo vodilni člen sodobne turistične ponudbe Spodnje Savinjske doline. Tako je ekomuzej prevzel vlogo povezovalca in ponudnika zanimivih dejavnosti s področja gospodarstva, domače in umetnostne obrti, kmetijstva, kulture, izobraževanja in seveda samega hmeljarstva. Osrednjo vlogo imajo izbrane hmeljarske enote s prikazom vseh razsežnosti hmeljarstva v preteklosti in danes. Obiskovalec v njem spozna prehrano, običaje, oblačila, številne hmeljarske izdelke ter orodja za pridelavo in obdelavo hmelja (Hazler: 2011: 65).

2.6 IZZIVI DOSEGANJA TRAJNOSTNEGA KULTURNEGA TURIZMA

Pojav kulturnega turizma kot moderne turistične aktivnosti predstavlja tako priložnosti kot grožnje sedanjemu upravljanju z njim. Trajnostni kulturni turizem je partnerstvo, ki zadovolji upravljanje tako turističnih kot kulturnodediščinskih ciljev. Vendar pa se sprašujemo, če je ta ideal partnerstva realen. Ideološko večina predstavnikov uprave turizma in kulturne dediščine vidi prednosti, ki se lahko izcimijo iz tega partnerstva (McKercher in du Cros po Robinson: 2009: 11).

2.6.1 Kultura in turizem – sodelavca ali konkurenta?

Vprašanje sodelovanja kulture in turizma je zelo resen problem, ki ga pri nas gospodarstveniki, kulturniki, politiki in predvsem turistični delavci ne znajo obravnavati in rešiti dovolj kakovostno in predvsem sistemsko. Dediščina ima od turistične dejavnosti bolj malo koristi, saj večino dohodkov pobere t.i. turistično gospodarstvo.

Partnerstva najbolje delujejo takrat, ko je število nosilcev omejeno in imajo vsi podobne vrednote. Po drugi strani pa je pojavnost konflikta ali potencialnega konflikta najbolj možna, ko je vpletenih veliko nosilcev z različnimi vrednotami ali ko dejanja ene skupine nosilcev motijo dosežke oz. cilje druge skupine. Kar je dobro za varstvo dediščine, še ne pomeni, da je dobro za turizem, in kar je dobro za turizem, je redko dobro za varstvo dediščine (McKercher in du Cros po Kerr: 2009: 12).

V zgodovini kulturnega turizma je bil, še posebej med razvijajočim se obdobjem ali med hitrim razvojnim obdobjem turizma na splošno, prevladujoč nosilec, ki posloval s kulturnimi vrednostmi, da maksimira dobiček v turizmu. Turistična industrija na splošno, in še posebej prodajalci izletov, katerim je v interesu povečanje števila obiskovalcev, ne ceni ali pa pogosto ne pozna vplivov turističnih aktivnosti na kulturno dediščino, ki jo oglašujejo (McKercher in du Cros: 2009: 12).

Podobno je tudi z zgodovino varstva dediščine, posebej v razvitem svetu, ki je bila ena od tistih, ki je poskušala uveljaviti upravo kulturne dediščine kot vodilno nosilko in s tem zmanjšati število obiskovalcev (McKercher in du Cros: 2009: 13).

2.7 NEODVISNA EVOLUCIJA TURIZMA IN KULTURNE DEDIŠČINE

Ne preseneča nas, da turizem in varstvo kulturne dediščine nista zaupljiva drug do drugega, saj imata malo skupnega, če izvzamemo bazo virov. Vsaka disciplina se je neodvisno razvila z različnimi jedri ideologije in vrednot, da služita različnim nosilcem, različnim političnim voditeljem, pridobivata različne cilje in predstavljata različne vloge v družbi. Turistična industrija specializira vrednosti kulturne dediščine kot neobdelan material za svoje produkte, da proizvajajo turistične aktivnosti in bogastvo. Pomanjkanje interakcij med njima je presenetljivo glede na to, da je kulturni turizem ločena oblika turizma že več kot dvajset let. To pomanjkanje komunikacije vodi do pomanjkanja izmenjave idej in pomanjkanja razumevanja legitimnih potreb vsakega nosilca. Ignoranca goji sumničavost, ki vodi do nezaupanja (McKercher in du Cros: 2009: 14).

2.8 NARAVNA IN KULTURNA DEDIŠČINA V TURIZMU

Danes sodi dediščina med najbolj uspešne tržne sestavine turistične dejavnosti. Dediščina ni statičen in nespremenjen kulturni pojav. Njen razvoj in obstoj omogočajo procesi in postopki, ki jih sprva niti ne opazimo. Dediščina se mora prilagajati sodobnosti, saj lahko postane mrtva tvorba brez možnosti obstoja in ohranitve. Pomembno pa je, da ko pridobiva nove vsebine in namembnosti, mora biti pod rednim nadzorom varstvenih strokovnjakov. Zato dediščina sodi med najbolj opazovane, nadzorovane in varovane sestavine vsake razvite in kulturno ozaveščene družbe (Hazler, Vito: 2001: 4).

»V najširšem pomenu besede je dediščina vse, kar se je v preteklosti zgodilo, kar smo doživeli, videli, postorili, zgradili ali oblikovali. Dediščina niso samo gradovi, cerkve, hiše in kozolci, so tudi slovenski jezik, dvojina, narečja, jezik manjšin, vera, glasba, šege in navade, likovno izrazje, znanje in ves duhovni svet, ki nas je ohranil prepoznavne v veliki družini evropskih narodov in narodnosti. Tudi naše življenje je že del dediščine, saj je sestavljeno iz številnih pomembnih in manj pomembnih dogodkov. Dediščina pa so tudi spomini na naravne nesreče, požare, vojne in družbenopolitične spremembe, ki so vplivale na življenje posameznikov in skupin.« (Hazler, Vito: 2001: 4)

Nikoli ne smemo dediščine razumevati le kot oblike preteklosti, ampak predvsem kot oblike sedanjosti in sodobnosti z razsežnostjo zgodovine. Ob tem je treba upoštevati tudi sodobnost

samo, ki bo tudi našim potomcem predstavljala določeno dediščino. Dediščina ne more nastati kot nekaj samega po sebi, ampak šele po naši presoji in strokovnih utemeljitvah (Bogataj: 1992: 12).

Dediščina vsakdanjega življenja ima pomembno mesto zlasti v turistični ponudbi gospodarsko manj razvitih krajev in manjših turističnih društev. Povsod nimamo stavbne dediščine (Eifflov stolp, katedrale), ki bi množično privabljala turiste, zato moramo opozoriti na naše sestavine dediščine in turistično ponudbo graditi predvsem na samosvoji in izvirni kulturni podobi ter na predstavitvi raznovrstnih naravnih vrednot. Promovirati moramo naravno in kulturno dediščino, ki je drugod zanesljivo nimajo – vodotoki, jezera, žage, mlini, trgi, vasi, hribi in reke, vodni izviri in vreli, načine pridobivanja pitne vode in podzemeljske jame. Imamo posebnosti, ki nam jih lahko drugi zavidajo, vendar jih zaradi skromnega poznavanja zgodovine okolja, v katerem živimo, premalo poznamo in ne cenimo dovolj (Hazler, Vito: 2001: 6).

Naša zakonodaja sicer razlikuje med naravno in kulturno dediščino, kar je iz praktičnih birokratskih razlogov sprejemljivo, manj pa je uporabno z vidika celovitega pogleda na modele človekovega razmerja do kulturnega (v dobršni meri tudi naravnega) okolja. Kulturna dediščina je obsežen pojem, ki zajema vso tisto človeško ustvarjalnost, ki je nastala mimo lastnega delovanja narave ali iz nje. Precejšnji del naravne dediščine je v svojem osnovnem bistvu tudi kulturna dediščina. Pri tem ne gre le za zavestno in namensko oblikovano naravno okolje, ampak tudi za kulturo krajine, naravnega okolja, ker je vse nastalo z delovanjem človeka v tem okolju ali iz njega. Če povzamemo, imamo pri kulturni dediščini opraviti z najrazličnejšimi oblikami razmerij med človekom ter njegovim kulturnim okoljem ter vsemi njegovimi stvaritvami v njem (Bogataj: 1992: 11).

2.8.1 Vloga in uporabnost dediščine v turizmu

Dediščina je pomembna sooblikovalka vsebine turistične ponudbe. Z njo je moč oblikovati posebnosti in identiteto ponudbe, gostoljubnost kot posebno kategorijo, izvirajočo iz dediščine, pravilno razumevati koncepte turističnih prireditev, skrbeti za primerno spominkarsko ponudbo, sooblikovati turizem na vasi in ponudbo turističnih kmetij, skrbeti za primerno strokovno raven turističnega vodenja itd. Vključevanje dediščine v turizem,

oblikovanje modelov, temelječih na dediščini, je stvar strateškega oblikovanja in strokovnih odločitev (Bogataj: 1992: 33).

V Sloveniji imamo veliko turističnih prireditev, ki naj bi turistom na privlačen način predstavile slovensko kulturno dediščino. Vendar pa je govoriti o kulturni dediščini v turistični ponudbi lahko nevarno, saj lahko ob nestrokovnem pristopu prireditve postanejo cenene (Bogataj: 1992: 34).

Bogataj v svoji analizi turistične prireditve deli v štiri skupine (Bogataj: 1992: 34):

- Prireditve, ki so nadaljevanje dediščine v sodobni čas. Sem sodijo tudi šege in navade, ki imajo širši družbeni in javni pomen ter so s svojo pojavnostjo obrnjene od družinskega oz. zasebnega okolja (pustni obhodi, kramarski sejmi, veselice, procesije ...).
- Prireditve, ki so plod našega sodobnega razmišljanja brez povezave z dediščino (ognjemeti, sprevodi, parade itd.).
- Prireditve, ki so interpretacija dediščine in jih ob zagotovitvi vseh strokovnih zahtev lahko imenujemo tudi »živi« muzej ali gledališče zgodovine (nastopi folklornih skupin, prikazi kmečkih del, oglarski dan itd.).
- Prireditve, kjer je dediščina sekundarni element, uporabljen na umeten, režijski način, kot del neke izmišljene dramaturgije (Ohcet v Ljubljani).

Pri turistični predstavitvi in propagandi Slovenije je potrebno paziti, da je ne predstavljamo stereotipsko, s kulturnimi praksami, ki danes niso več v rabi. Pomembno je, da kulturno dediščino predstavimo na sodoben, pristen način.

2.9 POZITIVNI IN NEGATIVNI VPLIVI TURIZMA

Vsako preučevanje turizma mora obravnavati družbene, kulturne in ekološke vplive turizma. V regijah, ki se počasi razvijajo in nimajo razvitega varstva dediščine, hitro pride do tega, da se ne ozirajo na negativne vplive turizma. Problem je v tem, da dobiček od ekonomskega razvoja pretehta vse nadaljnje negativne vplive, ki jih prinaša s seboj. Danes se vplive turizma predvidi že v naprej z dolgoročnim načrtovanjem in upravljanjem s programi, ki vplive

minimalizirajo ali pa ublažijo. Našteti vplivi so bili preučevani v Aziji in veljajo za snovno in nesnovno dediščino (McKercher in du Cros: 2009: 60).

2.9.1 Negativni vplivi:

- izrabljanje turistov: motenje domačinov, množice turistov povzročajo preveliko gostoto prebivalcev, problem parkirnih mest, smeti, hrupa in tudi preobremenjeni skupne vire, kot sta voda in gorivo;
- odvisnost od turizma: velik del skupnosti postane odvisen od turizma na račun drugih industrij, kar vodi v izgubo samooskrbe in tradicionalnih aktivnosti;
- vedenje turistov: turisti imajo vpliv na obiskano zanimivost, če se tega zavedajo ali pa le ignorirajo opozorila; pomanjkanje vljudnosti in občutljivosti do krajevnih običajev (neprimerna oblačila), oskrnitev svetih območij (nošenje čevljev v delih templja, kjer se to ne sme), pitje v javnosti, jemanje drog itd.;
- nenačrtovan razvoj turističnih infrastruktur: to vključuje spreminjanje infrastrukture, ki bo bolj vizualno privlačna za turiste;
- omejena upravičenost: prihodki dotekajo v omejene sektorje skupnosti; ustvarjanje sporov in nezadovoljstva v skupnosti;
- izguba nadzora nad kulturno lastnino: skupnosti in nosilci tradicije lahko izgubijo nadzor nad kulturno lastnino, če je nimajo zavarovano z avtorskimi pravicami ali drugo posebno varovano legalizacijo;
- fizično poslabšanje kulturne dediščine: brez nadzora nad vplivi turizma na krajevno dediščino, brezbržnost do ohranjanja le-te, brez nadzora nad razvojem infrastrukture, brez nadzora nad vplivom zahodne kulture na tradicionalne običaje (McKercher in du Cros: 2009: 61).

2.9.2 Pozitivni vplivi:

- primerna predstavitev kulturne dediščine spodbuja razumevanje turistov za pomembnost njene ohranitve na splošno;
- priložnosti lahko zbudijo razvoj krajevne ekonomije k bolj podjetniško in samooskrbno naravnani;
- lahko se pojavi reintegracija tradicionalne kulture;

- prihodki od turizma so lahko usmerjeni v izboljšavo krajevne infrastrukture;
- kulturna izmenjava turistov lahko vodi do večje strpnosti do kulturnih razlik v multikulturnih družbah;
- prihodki od turizma so lahko ponovno vloženi v dokumentacijo, načrtovanje in upravljanje z dediščino. To je pomembno za njen obstoj, saj privlači množični obisk (McKercher in du Cros: 2009: 61–62).

2.10 USTVARJANJE KULTURNO TURISTIČNEGA PRODUKTA ALI ZANIMIVOSTI

Značilnosti, ki preoblikujejo kulturno dediščino v kulturno turistični produkt:

- Povej zgodbo: kulturno in dediščinsko turistične kraje opisujejo kot turistične cilje z zgodbo, kulturni turizem pa je opisan kot proces pripovedovanja te zgodbe. Zgodba je lahko povedana na več načinov in na različnih nivojih, da se lahko potrošnik odloči, na katerem nivoju bi si želel spoznati kraj. Kulturna dediščina ima malo pomena brez konteksta. Na svetu je veliko starih stavb, muzejev, veliko sledi historičnih in prehistoričnih okupacij antičnih ljudi. Po večini nima to velikega pomena za turiste, če ne poznajo lokalne in kulturne zgodovine. Zato je potrebno osmisлити dediščino, ji dodati zgodbo, jo oživeti in jo narediti pomembno (McKercher in du Cros: 2009: 124).
- Oživitev dediščine: zgodba jo osmisli, jo oživi in to je ključno za razburljivo raziskovanje turistov. To, da se zabavaš, je pomemben del vsake doživetje izkušnje. Če turist v svoji izkušnji uživa in ga prevzame, bo motiviran, da na tem kraju ostane dlje in si lahko zagotovi izkušnjo na globljem nivoju. Če pa je predstavitev kraja suhoparna in odtujena, se ne bo dotaknila turista na pomenljiv način (McKercher in du Cros: 2009: 125).
- Naredi participatorno izkušnjo: turizem je po naravi aktivna, participatorna, izkustvena aktivnost. Kulturno-turistične zanimivosti bi morale ponujati turistom doživetje na osebem nivoju (n. n. m.).
- Naredi pomembno za turiste: kulturno-turistične zanimivosti so turistični produkti za zadovoljevanje potreb, želja, hrepenenj potrošnika. Kot take morajo biti pomembne za osebo, ki bo obiskala znamenitost. Predstavljene morajo biti na način, ki se navezuje na potrošnikovo znanje in okvir njegovih referenc (McKercher in du Cros: 2009: 126).

- Osredotoči se na kakovost in avtentičnost: »kulturni« turisti so razgledani, izobraženi in sofisticirani obiskovalci, ki iščejo unikatno in zanimivo izkušnjo. Čeprav je njihovo znanje o kulturni dediščini omejeno, so še vedno bolj kulturno osveščeni kot kdajkoli prej. Sofisticiran turist, ki mu je ponujenih veliko možnosti, bo izbral najbolj koristno možnost združujoč kakovost in ceno (McKercher in du Cros: 2009: 127).

3. SLOVENSKO PODEŽELJE

Da bi lažje razumeli problem razvoja kulturnega turizma v občini Cankova, v naslednjem poglavju obravnavam pojem podeželje. V času industrijske revolucije so se ljudje začeli seliti v mesta in podeželje je začelo zamirati. Vse manj ljudi se je preživljalo s kmetijstvom, v vaseh pa je ostajalo večinoma starejše prebivalstvo. Mesta so se razvijala, podeželje pa je pridobilo negativno konotacijo.

Že v srednjem veku so ločevali mesto od podeželja in v zvezi s tem se je razvilo vrsto dejavnosti in družbenih razmerij. Privilegirano prebivalstvo si je na podeželju zgradilo razkošne dvorce, vile in počitniške hiše, v katerih so živeli stalno ali občasno. Razvila sta se tudi intenzivna podeželska trgovina in podeželsko gospodarstvo, ki je bilo v preteklosti močno navezano na agrarne dejavnosti (poljedelstvo, živinoreja, vinogradništvo, gozdarstvo, obdelava in predelava osnovnih surovin itd.) (Hazler: 2010/11: 22).

Za razumevanje pojavov na podeželju in posledično tudi njegovega vsestranskega razvoja si oglejmo nekaj osnovnih pojmov:

- **podeželje** – a, tudi podeželij. Območje zunaj večjih mest; prišel je s podeželja; oditi na podeželje; živeti na podeželju; pospešiti razvoj podeželja/ podeželje se seli v mesto – podeželani.
- **podeželski**: nanašajoč se na podeželje; podeželski kraj; podeželski zdravnik/ podeželski mir/ podeželska miselnost – slabšalno (ozka omejena miselnost).
- **podeželan**, tudi podeželjan; kdor živi na podeželju ali je doma s podeželja: meščani in podeželani.
- **podeželanka**, tudi podeželjanka; ženska, ki živi na podeželju ali je doma s podeželja; meščanke in podeželanke.
- **podeželen** – lna, zastarelo podeželski, podeželno mesto.
- **podeželska skupnost**: vrsta lokalne skupnosti, za katero je značilno, da živi relativno majhno število ljudi na praviloma podeželskem območju, kar povzroča njihovo večjo odvisnost od naravnega okolja, kakor tudi njihovo relativno osamljenost. V podeželski skupnosti obstaja nizka stopnja delitve dela in je zaradi tega socialna mobilnost omejena, odnosi med pripadniki podeželskih skupnosti so bolj neposredni, večji pomen gre sorodstvu in družini, tradicija ter šege (običaji) igrajo veliko vlogo. Izvirni

in najstarejši tip podeželske skupnosti je kmečka vas oziroma vaška skupnost (Leksikoni Cankarjeve založbe: 1987: 214).

Omenjene pojme so v preteklosti, kot tudi danes, povezovali predvsem s težaškim delom, nerazvitostjo, socialno neenakostjo, tradicijo, ljudsko kulturo, ljudskim stavbarstvom in ljudsko prehrano, kajti po nenapisanem pravilu je večina znanstvenih disciplin poznala takšno delitev, ki je temeljila na plastni delitvi kulture (Hazler: 2010/11: 26).

Zadnja leta se vse več projektov izvaja na temo razvoja podeželja. Razmere so se izrazito spremenile in podeželje, podeželski prostor, ruralni prostor, agrarni prostor in kmečko okolje in drugo več ne odsevajo tako izrazitih negativnih konotacij, ki so jim jih pripisovali v preteklosti. Danes ta prostor vse bolj pridobiva na vrednosti, saj ohranja vitalne substance za preživetje celotne skupnosti, ki so strnjene v poselitvenih vzorcih, kot so mesta, trgi in vasi (Hazler: 2010/11: 30).

3.1 GLAVNE OBLIKE TURIZMA NA PODEŽELJU

V turističnem povpraševanju z vidika sodobnih trendov velja turizem na podeželju za perspektivno področje. Slovenija je v evropskem merilu država z visokim deležem gozdnih površin, z ekološko ohranjenim podeželjem in relativno bogato etnološko ponudbo. Čedalje več turistov povprašuje po sprostivni naravi, etnoloških znamenitostih, čistem okolju, posebnostih slovenske kuhinje in po izdelkih domače obrti (Mohar in Zupančič po Frank: 2012: 63).

Glavne oblike turizma na podeželju so (Zupančič in Mohar po Sfakianakis: 2012: 62):

- agroturizem, razvit na poljedelskih območjih,
- turizem na kmetiji, razvit na kmetijskih območjih,
- naturalistični turizem, razvit na »naravnih« območjih z namenom, da obiskovalci pridobijo več znanja o naravi,
- turizem, ki se ukvarja z opazovanjem rastlinstva in živalstva v regijah z visoko biotsko raznovrstnostjo,
- pohodništvo, razvito ob naravnih pešpoteh,
- športni turizem na podeželskih območjih (jahanje, kolesarjenje, splavarjenje idr.),
- ogledi znamenitosti in izletniški turizem na podeželskih območjih,

- pustolovski turizem na podeželju, preživetje (survival) in hoja po poteh na nedostopnih območjih, hoja po kanjonih, gozdovih in puščavah ter prikaz življenja v divjini,
- kulturni, zdravstveni, izobraževalni, regijski, sprostitveni in robinzonski turizem,
- ekoturizem.

3.2 SLOVENSKO PODEŽELJE V ČASU

Velika večina slovenskega prebivalstva ima korenine na podeželju in v kmečki družini, iz katere so izšli pred generacijo ali dvema. Večina med njimi je še vedno v stiku z vasjo, lokalno skupnostjo svojega izvora, ker tam še vedno živijo njihovi sorodniki ali pa se tja vračajo kot lastniki počitniških domov v adaptiranih podedovanih stavbah. Množični mediji ne namenajo veliko pozornosti podeželju. Prispevki in oddaje o kmetijstvu in podeželju dosegajo le ciljna občinstva, drugi jih praviloma ne spremljajo. Po tedniku, namenjenem kmetom, posegajo le redki meščani (Barbič: 2005: 85).

Slovenski kmetje in slovensko podeželje pa se pod različnimi vplivi nepretrgoma spreminjajo. Vpliv mestnega življenja čedalje bolj prodira tudi na podeželje. Majhne možnosti zaposlitve na podeželju prisilijo kmete, da se zaposlijo zunaj kmetijstva, v bližnjih mestih, kar povzroča preoblikovanje čistih kmetij v mešane in dopolnilne kmetije. Velik delež prebivalstva je prešel iz kmetijske v nekmetijske družbene sloje. Prebivalci podeželja, ki so zaposleni v mestih, s seboj domov prinašajo elemente urbanega življenjskega sloga in urbane vrednote, ki počasi izpodrivajo tradicijo podeželja. Dodatno kombiniranje zaposlitve in kmetovanja ob uvajanju sodobnih tehnoloških dosežkov v kmetijstvu vodi v samozadostnost posameznih kmetijskih gospodarstev. Kot posledica se pojavi omejevanje sodelovanja med vaščani, ki je vse bolj omejeno zgolj na posebne družbene dogodke in izjemoma na določena delovna opravila. Prostočasne aktivnosti, tradicionalni običaji in vrednote vse bolj izginjajo ali se spreminjajo. Zelo redke so se ohranile v tradicionalni obliki. Ta proces je moč zaustaviti ali celo preusmeriti z vključevanjem naravnih virov in kulturne dediščine v programe lokalnega razvoja ter z njihovo sočasno vključitvijo v lokalni življenjski slog (Barbič: 2005: 85).

3.3 VIZIJA RAZVOJNIH MOŽNOSTI NA PODEŽELJU

Slovenija je v okviru kmetijske politike začela posamezne strukturne ukrepe razvoja podeželja v 80. letih 20. stoletja. Večji pomen je politika razvoja podeželja dobila po letu 1993, ko je bila sprejeta Strategija razvoja slovenskega kmetijstva. Tedaj je kmetijstvo na podeželju prvič dobilo večnamensko vlogo – poleg pridelave hrane tudi prostorsko, okoljsko in socialno vlogo (Primožič: 2012: 4).

Republika Slovenija je v obdobju 2007–2013 osnovala program razvoja podeželja z različnimi projekti. Izvajala je izbrane ukrepe vseh štirih osi, opredeljenih v Uredbi (ES) št. 1698/2005 izhajajoč iz analize stanja in zastavljenih ciljev ter prioritete na osnovi Strateških smernic Skupnosti in NSN 2007–2013. Prednostne naloge 1. osi so izboljšanje konkurenčnosti kmetijskega in gozdarskega sektorja; prednostne naloge 2. osi – izboljšanje okolja in podeželja; prednostne naloge 3. osi – izboljšanje kakovosti življenja na podeželskih območjih in spodbujanje diverzifikacije podeželskega gospodarstva; prednostne naloge 4. osi – spodbujanje odločanja o razvoju posameznih podeželskih območij po »pristopu od spodaj navzgor« – pristop LEADER (Primožič: 2012: 7).

Temeljna načela pristopa Leader so: lokalna razvojna strategija (LRS) izhaja iz območja (uporaba t.i. endogenih potencialov); pristop od spodaj navzgor oz. sodelovanje lokalnih akterjev pri sprejemanju odločitev skozi celoten proces priprave in izvajanja lokalne razvojne strategije (ozaveščanje, usposabljanje, sodelovanje); LAS (lokalne akcijske skupine) so javna zasebna partnerstva; inovativnost (uvajanje novih proizvodov, tehnologij, organizacij, trgov itd.); povezani in večsektorski ukrepi LRS, povezovanje v mrežo (izmenjava dosežkov, izkušenj, znanj ipd.) in sodelovanje (projekti sodelovanja z drugimi LAS ali njim podobnimi skupinami) (Primožič: 2012: 35).

Primer uspešne Leader prakse na območju Prekmurja

»LAS Goričko« deluje na območju občin Cankova, Gornji Petrovci, Grad, Hodoš, Kuzma, Moravske Toplice, Puconci, Rogaševci, Šalovci in Tišina.

Ena najpomembnejših nalog lokalno razvojne strategije LAS Goričko je varovanje naravne in kulturne dediščine območja. Na območju je ohranjena bogata nesnovna dediščina, vendar pa je bilo za prenos na mlajše rodove potrebno pridobiti učno gradivo v obliki filmskih

posnetkov gibov in korakov ter zvočne posnetke pesmi, njihove besedne in notne zapise. Nosilec projekta je »Kulturno-turistično društvo Moščanci«. Projekt se je s pomočjo partnerjev izvajal v dveh fazah v letih 2009 in 2010. Aktivnosti projekta: vodenje in koordinacija, raziskava oblačilnega videza in izdelava oblačil, izobraževalne delavnice, snemanje filma o plesu na Goričkem in zgoščenke prekmurskih pesmi ter obveščanje javnosti. Vse te aktivnosti predstavljajo trajen in neprecenljiv način ohranjanja dediščine Goriškega. Projekt pa je imel tudi druge pomembne rezultate in učinke: prenos znanja na mlade in usposobljene mlade plesalce, medgeneracijsko sodelovanje, več prekmurskih pesmi v repertoarjih goriških zborov in vokalnih skupin, večja prepoznavnost prekmurskih pesmi in goriškega plesa med domačini, dvig zavesti o pomenu ohranjanja dediščine, širjenje prepoznavnosti goriške plesne dediščine v druge dele Slovenije itn. (Primožič: 2012: 37).

3.3.1 Dejavniki razvoja turizma na podeželju s strani povpraševanja

Dandanes v časopisju beremo veliko o poročilih onesnaženosti okolja, o stresnem načinu življenja in o naglici, ki niža raven kakovosti življenja. Ljudje se vse bolj zavedamo, kako pomemben je zdrav način življenja. Vse več ljudi iz mestnega okolja, ki jih spremljajo velike psihofizične obremenitve pri delu, išče drugačno, prijaznejše okolje. Kadar to ni izvedljivo na bivanjskem področju, poiščejo okolje, ki omogoča sprostitev in regeneracijo (Sibila Lebe: 2000: 20).

Sonja Sibila Lebe ugotavlja, da je moč perspektive razvoja turizma na podeželju povezati z navedenimi pojavi:

- s stresom večine prebivalstva,
- z ekološko obremenjenostjo bivalnega in delovnega okolja predvsem v urbanem okolju,
- z iskanjem prijaznega, osebnega stika z gostitelji,
- z iskanjem stika z naravo in aktivnostmi v naravi,
- z zavračanjem stereotipov.

Ljudje se hitro naveličamo stereotipov. Na počitnicah si ne želimo stresa, ampak si želimo sproščujočih aktivnosti v lepem in prijetnem okolju. Vse več ljudi doda k temu še željo po

kančku domačnosti. Idealen način, ki vključuje vse naštetu, nudijo počitnice na podeželju (Sibila Lebe: 2000: 20).

3.3.2 Dejavniki razvoja turizma na podeželju na strani ponudbe

V zadnjih desetletjih so se izrazito spremenili pogoji življenja in dela na strani ponudnikov oz. prebivalstva na podeželju. Gre za globalne spremembe zakonitosti ekonomskega in družbenega razvoja (Sibila Lebe: 2000: 21):

- na kmetijah so zaradi uporabe najrazličnejših strojev potrebovali vse manj ljudi, da je bilo delo opravljeno enako dobro kot včasih, ko je morala trdo delati celotna velika družina; nastal so problemi zapuščanja podeželja, praznjenja vasi in širjenja demografsko ogroženih območij,
- dohodek kmetov se je v zadnjih desetletjih nenehno zniževal,
- perspektiva vključevanja v EU obeta nadaljnje padanje cen hrane in prehrabnih izdelkov iz konvencionalne pridelave in predelave.

3.3.3 Predlog rešitve

Sonja Sibila Lebe predlaga rešitve z združitvijo obeh problemov (manjši obseg dela na osebo, manjši zaslužek):

- kadar živi na kmetiji preveč ljudi, da bi nudila zadosten vir dohodka vsem družinskim članom, se lahko del družine začne ukvarjati s turizmom,
- turizem kot dodatna/dopolnilna dejavnost je primeren, kadar ima posestvo zanimivo lego in kadar znajo pripraviti domači za obiskovalce privlačno in smiselno ponudbo za preživljanje prostega časa.

V Sloveniji, kjer imamo izjemno pokrajinsko raznolikost ter zdravo in dobro ohranjeno naravo, imajo kmetje skorajda povsod v državi možnost uvesti kot vir dodatnega zaslužka dopolnilno dejavnost turizma in kot »dopolnilno dejavnost k dopolnilni dejavnosti« tudi prodajanje doma pridelane in predelane hrane (Sibila Lebe: 2000: 21).

Kaj mora vsebovati uspešna turistična ponudba na podeželju?

Kmetje, ki se še odločajo za uvajanje turistične ponudbe kot dopolnilne dejavnosti, imajo na voljo veliko literature, ki jim svetuje, kako naj se lotijo dela, da bo njihovo delo uspešno in tudi kar se da cenovno ugodno. Poleg tehničnih napotkov so v knjigah navedeni tudi napotki za privlačnost ponudbe (Sibila Lebe: 2000: 21).

Kadar leži kmetija, ki želi uvesti turistično ponudbo kot dopolnilno dejavnost, daleč od vsake kulturne in naravne znamenitosti, bo moral kmet poskrbeti za zelo zanimiv program na kmetiji. Ne bo dovolj, da ljudem ponudi, da ga opazujejo pri opravljanju kmečkih opravil ali da-le to lahko poskusijo sami (n. n. m.).

Sonja Sibila Lebe predlaga, da v turistično ponudbo kmetje vključijo igre z žogo, kolesarjenje, uredijo tekaške proge, v zimskem času postavijo vlečnice in uredijo sankališča, otroci pa bodo tudi navdušeni nad živalmi, ki jih bodo imeli na kmetiji. Za počitnice na podeželju se bodo ljudje odločali le, če jim bodo kmetje nudili kaj nevsakdanjega – to pa sta poleg doživljanja privlačne pokrajine in možnosti izletov še dovolj široka ponudba rekreacije in stik z živalmi, ki jih, kdor živi v bloku, ne more imeti v stanovanju (n. n. m.).

Kmetija se lahko vključi v turistično ponudbo na več načinov, vse od stacionarnih turističnih kmetij prek izletniških kmetij do specializiranih vinotočev oz. osmic, ki so velikokrat povezane s ponudbo slovenskih vinskih cest. Vinske ceste postajajo vse večji turistični simbol Slovenije (Sibila Lebe: 2000: 21–22).

Kdor se ukvarja s turizmom na kmetiji, ima tudi vlogo osveščanja svojih gostov o pomembnosti uravnovešene prehrane. Odlične možnosti za zaslužek lahko kmetje najdejo v celotnem trženju svojih izdelkov. Najprej bi jih lahko prodajali svojim gostom, nato bi se dober glas širil naprej s priporočili. Takšen proces pa seveda zahteva svoj čas, zato bi nekaj časa trajalo, da bi se kapacitete v času glavne sezone popolnoma zapolnile (Sibila Lebe: 2000: 22).

3.3.4 Uvajanje novosti – ekološka ponudba

Posebno tržno nišo lahko izpolnijo kmetje, ki se ukvarjajo z ekološkim pridelovanjem hrane, ne glede na to ali gre za stacionarne ali izletniške turistične kmetije. Morda se bomo zgledovali po avstrijskih sosedih in bodo tudi slovenski kmetje izdali svoj katalog o ekološkem pridelovanju hrane. Trendi v svetu kažejo, da imajo ekološke kmetije vse več zvestih odjemalcev, tako pri ponudbi počitnic kot pri prodaji ekološke hrane (Sibila Lebe: 2000: 23).

3.3.5 Napake, ki prežijo na pobudnike razvoja turizma na podeželju

V marsikaterem kraju je industrija po slovenski osamosvojitvi propadla. Lokalni in regionalni veljaki rešitve za preživetje iščejo v turizmu, ne zavedajo pa se, da rešitve ne bodo prišle čez noč in brez posebnih vlaganj. Čez noč ne more zaživeti od turizma celotna vas ali celo regija. Prvi korak k uspehu je analiza možnosti. Natančno je treba preučiti, kdo bodo lahko naši potencialni gostje ter izdelati zanje privlačne ponudbe (Sibila Lebe: 2000: 23).

Osnovno pravilo naj bo vselej:

- ponudba za družine z otroki – o tem, kje preživljati počitnice, se največkrat odločajo matere, vendar tako da so zadovoljni predvsem otroci,
- za starejše osebe, ki bodo predstavljale že čez 20 let najobsežnejši turistični potencial sveta.

Raziskava trga kot osnova za turistično ponudbo na podeželju mora vsebovati tudi prognozo intenzivnosti prihodov: koliko ljudi / katero skupino lahko pričakujemo ter v kakšnih intervalih – vse leto enakomerno, v času končnih izletov, pozimi? (Sibila Lebe: 2000: 23).

4. TURISTIČNA DRUŠTVA

4.1 POLOŽAJ IN VLOGA TURISTIČNIH DRUŠTEV PRI RAZVOJU TURIZMA NA PODEŽELJU

Turistično društvo je najprej mesto druženja in delovanja ljubiteljev turizma na nekem ožjem območju. V njem se zbirajo entuziasti, tisti, ki jih turizem zanima, predvsem pa aktivni krajan, ki so pripravljeni v svojem kraju delovati na področju turizma in s tem prispevati k razvoju in aktivnemu delovanju domačega kraja. Je mesto, kjer se organizirajo različne interesne dejavnosti, znotraj katerih je možno aktivirati potencialne krajanov, ki se poslovno, delovno ali ljubiteljsko ukvarjajo s kakšno zanimivo stvarjo, ki jo lahko udeležijo tudi prek društva. Ob večjih akcijah turistično društvo pritegne množico krajanov, ki se aktivno vključujejo ob prireditvah, ko je za uspeh potrebna široka paleta izvajalcev posameznih aktivnosti. Turistično društvo je tudi mesto, kjer krajan najdejo svoje somišljenike, se medsebojno družijo, se izobražujejo in se imajo možnost poveseliti in se udeležiti kakšnega izleta (Šauperl: 2000: 40).

Turistična društva so ljubiteljska združenja, ki delujejo po zakonu o društvih iz leta 1996. Vsako društvo je moralo sprejeti statut, ki določa njegovo dejavnost. Člani na rednih in občnih zborih volijo organe društva in potrjujejo letne in dolgoročne načrte. Podlaga delovni usmeritvi je okolje, v katerem delujejo. Vsako društvo ima prilagojen program lastnostim okolja, kar pa jim omogoča razvijati izvirne oblike dela in kakovostno turistično ponudbo (Hazler, Vito: 2001: 6).

Velik del dejavnosti turističnih društev temelji na ohranjanju kulturne dediščine – prikazovanje preteklosti, zlasti na gmotnih, družbenih in duhovnih sestavinah življenja. Pomemben delež dejavnosti društev pa zavzemajo naravne lepote in posebnosti območja od podzemeljskih jam, jezer, izvirov, rastišč, do živali in rastlin, ki so bili pogosto razlog za ustanovitev krajevnih ali območnih turističnih društev. Tako imajo naravne vrednote in kulturna dediščina v delovanju naših turističnih društev že bogato tradicijo (Hazler, Vito: 2001:6).

Turistična zveza Slovenije si kot združenje območnih turističnih zvez ter turističnih društev veliko prizadeva za pospešen razvoj turizma. Veliko turističnih društev je lociranih na podeželju, kjer je problematika razvoja turizma povsem specifična, zato je TZS organizirala posvetovanja s predstavniki turističnih društev s podeželja s ciljem, da pospeši njihovo delovanje in da se oblikujejo smernice za izboljšanje njihovega položaja ter vloge pri razvoju turizma na podeželju (Šauperl: 2000: 37).

Republika Slovenije je s sprejemom strategije razvoja turizma opredelila podeželje kot turistično območje, vendar pa je ta strategija že potrebna sprememb in dopolnitev, saj ni prinesla načrtovanih rezultatov. Na podeželju so kljub mnogim razvojnim projektom in finančnim vlaganjem v te projekte učinki v konkretizaciji turistične ponudbe na eni in razvoja turizma na drugi strani sorazmerno pičili. Na državnem nivoju se z razvojem turizma na podeželju ukvarja predvsem Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano s svojimi institucijami ter Turistična zveza Slovenije, po ukinitvi agencije Vas pa je aktivno še Združenje turističnih kmetij Slovenije, ki ga je pri pripravi promocijskih materialov podpiral tudi Center za promocijo turizma Slovenije. Premalo pa so prisotna ministrstva in institucije, katerih delovanje je povezano predvsem z urejanjem pogojev in možnosti turističnega razvoja podeželja. V preteklosti je bilo sproženih kar nekaj razvojnih projektov, a žal s premajhnimi rezultati. Sem lahko uvrstimo projekte CRPOV, vinske turistične ceste, razvoj turistične vasi idr., pa tudi vsa prizadevanja dela kmetijske svetovalne mreže, specializirane za področje razvoja turizma na kmetijah (Šauperl: 2000: 37).

Zelo pomembno področje pri razvoju turizma na podeželju je usposobljenost prebivalstva na podeželju, kjer je storjenega veliko premalo. Odmevni sta le dve vrsti usposabljanja konkretnih izvajalcev turistične ponudbe na podeželju. Prvo je usposabljanje ponudnikov na turističnih kmetijah, za kar je pripravila program kmetijska svetovalna služba (80-urni obvezni program za ponudnike turizma na kmetijah), drugo pa je usposabljanje z naslovom »Program usposabljanja za trženje v turizmu«, ki ga ob podpori Ministrstva za delo, družino in socialo ter Zavoda republike Slovenije za zaposlovanje izvajata BSC Kranj ter GIZ R TIM Žalec v sodelovanju z lokalnimi koordinatorji. To usposabljanje so s praktičnim delom opravljali mladi turistični delavci (90 udeležencev), ki so v obliki javnih del opravili tudi obsežno evidentiranje turističnih potencialov (Šauperl: 2000: 37).

Turistična društva kot ljubiteljsko druženje vseh, ki jih zanima turizem, se različno intenzivno trudijo z najrazličnejšimi aktivnostmi pri razvoju turizma na podeželju. Njihovo delovanje je predvsem rezultat aktivnega delovanja vrste zanesenjakov ob podpori mnogih sponzorjev ter donatorjev v kraju delovanja posameznega društva. Ker delujejo društva na amaterski bazi, je pogosto pomanjkanje turističnih znanj, predvsem pa sistematike v dolgoročno usmerjenem delovanju pri razvoju turizma na podeželju, marsikje pa je tudi večinsko usmerjeno v zadovoljevanje potreb predvsem krajanov in ožje okolice, manj pa ciljnim skupinam turistov in širše domovine in tujine (Šauperl: 2000: 38).

4.2 PROBLEMI RAZVOJA PODEŽELJA

Problemi razvoja podeželja so večplastni in le delno povezani z možnostmi razvoja turizma. Gre za obsežna območja naše domovine, ki so vselej med zadnjimi za urejanje in najbolj prepuščena sama sebi – tudi na področju turizma (Šauperl: 2000: 38).

Ključni problemi razvoja podeželja, ki so povezani ali se vsaj dotikajo turizma:

- podeželje je vedno zapostavljeno območje zaradi njegove obsežnosti, ki zahteva velika vlaganja za majhen izplen;
- podeželje ima množstvo naravne, kulturne in etnološke dediščine, ki pa v hitenju v moderne čase vse bolj izginja;
- naše podeželje spontano in nevarno izgublja svojstveno sliko slovenske kulturne pokrajine s tradicionalnimi kmetijskimi sistemi, kmečkimi naselji, poljsko razdelitvijo, kmečko arhitekturo, kozolci, kaščami, kočami in hrami, »ključajami« in zidanicami, čebelnjaki itd.;
- bolj ko se podeželje razvija, hitreje izginjajo neštete identitete slovenskega podeželja, ki pa bi lahko bile ključna prednost in privlačnost turizma na podeželju;
- podeželje se kadrovske izjemno stara, mladi zaradi socialne varnosti odhajajo z njega, kmetijstvo zaradi kmetijske problematike zastaja, s tem pa nastopa problem zaraščanja in onemogočanja razvoja podeželja nasploh;
- podeželsko prebivalstvo vseh starostnih struktur je posej potrebno ozaveščanja, usposabljanja, prepričevanja, razvoja zaupanja v institucije in svetovalne službe ter akcij, v katerih bi to prebivalstvo videlo svojo dolgoročno perspektivo in interese;

- zelo problematična so obmejna območja, ki bi bila za turizem med sosednjima državama najbolj perspektivna;
- na nerazvitih podeželskih območjih ni turističnih društev niti drugih razvojnih potencialov, ki bi pospeševali sam razvoj teh območij in turizem;
- za območja, kjer ni lastne iniciative, se tudi občinski in državni faktorji posebej ne zavzamejo ali pa le ob katastrofah;
- na podeželju je še množstvo neodkritih, neraziskanih in nezadostno poznanih naravnih, kulturnih, zgodovinskih, narodopisnih in drugih znamenitosti, ki jih znajo turistično razvite države izjemno dobro tržiti;
- samo na podeželju je množstvo šeg in običajev ter bogata kulinarika, ki pa v mnogih območjih nepovratno izginja, saj je bil dolgo časa prekinjen tok ljudskega izročila ob mnenju, da mora vse staro v staro šaro in pozabo;
- razen strokovne institucije, kmetijske pospeševalne službe, se s podeželjem sistematično, razvojno in dolgoročno kontinuirano skoraj nihče ne ukvarja;
- podeželje je v mnogih predelih komunalno neurejeno, krajinsko še vedno zanemarjeno;
- močan zaviralni vpliv na razvoj turizma na podeželju ima neurejena zakonodaja na področju dopolnilnih dejavnosti na kmetijah in še vedno premalo spodbudno financiranje naložb na podeželju, kar pa zavira tudi pobude in aktivnosti TD, ki so pogosto spodbujevalci kmetovalcev in drugih za usmerjanje v turizem (Šauperl: 2000: 39).

Z vidika možnosti razvoja turizma lahko ugotovimo, da je podeželje izjemno bogato s potencialno turistično ponudbo, potrebni pa bodo izjemni napor, sistematika in profesionalni prijemi, da bi ob tem mogla tudi turistična društva prevzeti vlogo aktivnega soustvarjalca turističnega razvoja podeželja. Pretežne dejavnosti turističnih društev so v ozaveščanju prebivalstva, pospeševanju delovanja turističnega podmladka, organizaciji čiščenja in urejanja krajev, organizaciji tekmovanj za urejenost kraja, nameščanju turističnih oznak, izdajanju turističnega propagandnega gradiva z ožjega območja delovanja društva, organizaciji prireditvev ožjega in širšega pomena, organizaciji izletov in usposabljanja za članstvo ipd. (Šauperl: 2000: 39–40).

Turistična društva si še posebej prizadevajo za ohranjanje naravne in kulturne dediščine ter šeg navad in starih običajev. V okviru nekaterih turističnih društev so razdeljene sekcije glede na dejavnost, npr. sekcija vinogradnikov ali hortikultura sekcija, spet druge so v turističnih društvih vključeni pevski zbori ali vokalne skupine, folkloristi, aktivni kmečkih žena, kjer niso kot samostojna organizacija, rokodelske skupine itd. Nekatera turistična društva so si priborila celo prostore za prireditve, prostore za gostinsko ponudbo, šotore za prireditve, opremo za prireditve idr. V redkih primerih se turistična društva ukvarjajo tudi z razvojnimi projekti, še manj pa zmorejo take projekte voditi, saj v njih praviloma ni ustreznega kadra in denarja za zunanje sodelavce, saj velja pri vseh društvih pravilo prostovoljnega dela. Poseben problem v društvih so finance, saj si morajo društva priboriti denar sama, po nekaterih manjših občinah pa dobivajo kakšno manjšo donacijo (Šauperl: 2000: 39–40).

4.3 CILJI IN STRATEGIJE TURISTIČNIH DRUŠTEV

Pomembno je, da si turistična društva za svoje delovanje in za razvoj turizma na podeželju zastavijo dolgoročne, kvalificirane cilje, saj bi si s tem omogočili vrednotenje svojih uspehov in dosežkov. Priporočljivo je, da si turistična društva zastavijo tri cilje, in sicer dolgoročne, letne in operativne. Cilji naj bodo kvantitativni in kakovostni. Med dolgoročne cilje bi bilo smiselno vnesti tudi globalne cilje, ki jih želi doseči turistično društvo na nekem območju (Šauperl: 2000: 42).

Turistična društva imajo izjemno pomembno vlogo v družbi. Njihovi člani dobro poznajo svoje življenjsko okolje, zato lahko uspešno vključujejo izvirne vsebine vsakdanjega življenja, kulturno dediščino in naravne vrednote v turistično ponudbo svojega kraja, regije ali celo države. Raznovrstnost, izvirnost, kakovost in prepoznavnost so pogoji za uspešen razvoj sodobnega turizma in družbe v celoti (Hazler, Vito: 2001: 7).

Strategija pomeni določitev poti za uresničitev zastavljenih ciljev ali dogovor, kako cilje uresničiti. Poleg zastavljenih ciljev je smiselno za postavljanje strategij uporabiti analizo prednosti in slabosti ter priložnosti in nevarnosti. S temi analizami lahko postavimo akcije izkoriščanja prednosti in priložnosti ter odpravljanja slabosti in nevarnosti. V strategiji turističnih društev govorimo o dveh vrstah strategij. O strategiji delovanja samega turističnega društva in o strategiji razvoja turizma na območju, kjer turistično društvo deluje (Šauperl: 2000: 42).

Pred vsako novo nalogo si mora društvo izdelati natančen načrt dela in preveriti svoje zmožnosti in sposobnosti. Nedoslednost lahko povzroči več škode kot koristi. To vodi k improvizaciji in cenenosti ponudbe. Snovalci načrtov si morajo biti na jasnem tudi o bistveni stvari: ni pomembno toliko, kaj bodo prikazovali, kot kako bodo to izvedli (Hazler, Vito: 2001: 17).

4.4 PRIPOROČILA ZA USPEŠNO DELOVANJE TURISTIČNIH DRUŠTEV

Turističnim društvom na podeželju priporočamo, da:

- sistematično analizirajo svoje dosedanje delovanje in svoj prispevek k razvoju turizma na svojem podeželskem območju;
- inovirajo in zapišejo svoje cilje ter strategijo delovanja s posebnim poudarkom na stvarnem razvoju turizma na svojem območju zaradi povečevanja prihoda turistov iz Slovenije in iz tujine;
- izvedejo inventuro in analizo turistično zanimivih elementov, ki doslej še niso v funkciji turizma;
- spodbujajo urejanje elementov za vključitev v turistično ponudbo;
- v svojih okoljih spodbujajo raziskave šeg, običajev ter kulinarike in jih vključujejo v turistično ponudbo;
- pristopijo k oblikovanju svojih turističnih proizvodov in se vključijo v širše povezave območnih turističnih proizvodov;
- prevzamejo iniciativo za razvojne programe CRPOV, če jih še ni, ali pa iniciativo za njihovo realizacijo, če so njihovi programi izdelani;
- se intenzivno vključijo v aktivno delovanje vinskih turističnih cest tista TD, kjer te ceste potekajo;
- intenzivirajo sodelovanje s šolami za razvoj turističnega podmladka, ki ga naj po izstopu iz šole poskušajo organizirati v turistične mladinske sekcije in si s tem priskrbijo kontinuiteto ozaveščenega članstva;
- se organizirajo tako, da bodo lahko konkurirala na javne razpise za razvojna sredstva;
- razvijajo koncept delovanja svojih letnih programov, tako da bo udeleženih vse več dejanskih turistov iz Slovenije in po možnosti iz tujine (Šauperl: 2000: 47).

Pomembno za dobro delovanje turističnih društev je tudi sodelovanje z varstvenimi ustanovami. Turistična društva večino nalog opravijo sama s prostovoljnim delom članov in simpatizerjev, vendar so nekatere naloge strokovno zahtevne. V takem primeru iščejo sodelavce na zavodih za varstvo naravne in kulturne dediščine, v muzejih, arhivih in v študijskih knjižnicah. Marsikje sodelovanje še ni zaživel, saj so društva prepričana, da zmorejo večino društvenih nalog opraviti sami. Toda to ni povsem res. Sodelavci omenjenih ustanov so strokovnjaki iz različnih področij in so lahko odlični mentorji v številnih društvenih zadolžitvah, posredovalci metod in tehnik dela ter avtorji posebnih raziskav o varstvu naravne in kulturne dediščine (Hazler, Vito: 2001: 8).

Za uresničevanje zastavljenih nalog turistična društva potrebujejo pomoč občine. Sodelovanje poteka na več ravneh. Najpomembnejše je prodiranje v javnost ob vsestranski občinski promociji, ki poteka prek javnih medijev, občinskih glasil, medmrežja itd., s tem se zmanjšujejo stroški poslovanja društev in izboljšuje kakovost nastopanja na javnih prireditvah. Pomembne so sejemске prireditve na regijski in državni ravni, kjer društva in občine vzajemno predstavljajo svoje delo, predvsem kulturno dediščino, naravne vrednote, obrti, kulinariko, glasbeno in plesno izročilo ter drugo (Hazler, Vito: 2001: 10).

Pogoj za uspešno delovanje turističnega društva je dobro poznavanje z vsemi gospodarskimi, izobraževalnimi, vzgojnimi in kulturnimi dejavnostmi, med katere sodijo kmetijstvo, industrija, obrt, trgovina, šola, cerkev, sorodna društva in druga društva. To so tista področja družbenega, gospodarskega, kulturnega in izobraževalnega procesa, ki lahko kakovostno dopolnijo dejavnost društva (Hazler, Vito: 2001: 12–13).

Uspešnemu delu društva so podlaga podrobni programi prireditev, kjer bo vsak sklop natančno zabeležen. Društveni program je namenjen celotni dejavnosti društva in naj vsebuje natančne napotke izvajanja posameznih prireditev, da bodo potekale usklajeno in na videz spontano. Priporočamo, da društvo pripravi naslednje vsebinske načrte:

- a. opise poti na območju društva in drugod: variante popotovanj in ogledov (peš, kolo, konji, kočija, avto),
 - lokacije in ogledi (z vodstvom ali brez) naravne in kulturne dediščine,

- druga vrsta ponudbe (gostilne, trgovine, industrijske prodajalne, turistične kmetije, obrtniške delavnice, lov in ribolov, ogledi drugih krajevnih znamenitosti) (Hazler, Vito: 2001: 18);
- b. natančne načrte (scenarije) za vsako prireditev posebej:
- ciklus delovnih šeg in navad (košnja, pranje, trgatev itd.),
 - ciklus prazničnih šeg in navad (koledovanje, obhodi treh kraljev, pustovanje, prihod pomladi, proščenja),
 - šege in navade življenjskega cikla,
 - po poteh pomembnih zgodovinskih dogodkov (Hazler, Vito: 2001: 18).

4.5 IZOBRAŽEVANJE KADROV V TURISTIČNIH DRUŠTVIH

Naloga turističnih društev je, da morajo izobraževati svoje člane, posebej potencialne vodnike po poteh kulturne dediščine in animatorje kulturnih, družabno-zabavnih in drugih prireditev. Zelo pomembno je črpanje znanja o naravni in kulturni dediščini iz strokovnega gradiva (Hazler, Vito: 2001: 25).

Obstaja več možnosti izobraževanja:

- predavanja strokovnjakov,
- seminarji in druga srečanja,
- delavnice,
- ogledi in popotovanja doma in v tujini,
- povezovanje s sosednjimi in sorodnimi društvi,
- spremljanje strokovne literature,
- prenašanje (domačega) izročila iz roda v rod,
- sodelovanje z visokošolskimi ustanovami,
- sodelovanje z varstvenimi ustanovami.

Problem pa se vedno pojavi pri finančni zmogljivosti turističnih društev. Izobraževanje je povezano s stroški, ki se jim društvo ne bo moglo izogniti. Vendar se vložena sredstva kmalu povrnejo, saj so izšolani vodniki, odlični govorniki in predvsem prijazni ljudje najboljšo jamstvo za povečanje turističnega obiska in s tem razvoja dejavnosti društva (Hazler, Vito: 2001: 26).

5. PREKMURJE

Prekmurje ima bogato zakladnico šeg, navad in običajev, ki jih drugod ne najdemo. Veliko teh se še vedno ohranja in izvaja ob praznikih ali na prireditvah. Prav zato ker je Prekmurje tako odročna podeželska pokrajina, oddaljena od večjih mest, je dobro ohranila svojo kulturno dediščino. To prednost bi lahko uporabili v turizmu in svojo kulturno dediščino na zanimiv način predstavili širši množici. V nadaljevanju sledi kratka predstavitev Prekmurja in njegove nesnovne kulturne dediščine, ki je prisotna tudi v občini Cankova.

Prekmurje je geografsko, kulturno in zgodovinsko vpeto med tri zelo različne kulture. Tudi zato so se v tem delu slovenskega etničnega prostora skozi zgodovino prepletali različni jezikovni vplivi, ki so odgovorni za izjemno jezikovno razčlenjenost tega prostora. V geografskem oziru se pokrajina deli na Ravensko, Goričko in Dolinsko, njeni prebivalci pa se imenujejo Goričanci, Ravenci in Dolinci, ki govorijo vsak svoje narečje. Goričko se stika med avstrijsko in madžarsko mejo na skrajnem severozahodnem delu pokrajine. Gre za gričevnat svet z nekoliko slabšimi pogoji za poljedelstvo. V osrednjem delu Prekmurja, na levi strani Mure, se razprostira intenzivneje obdelano Ravensko, ki na zahodu sega do avstrijske meje, proti vzhodu pa onkraj črte Dokležovje–Lipovci–Bogojina prehaja v Dolinsko. Slednje tako zajema vzhodni del ravnine ob reki Muri med Mursko Soboto in Lendavo (Sedar: 2010: 18).

Prekmurja se drži sloves, da je žitnica Slovenije, saj kmetijska gospodarstva pomurske regije obdelujejo skoraj 13 odstotkov vseh kmetijskih zemljišč v Sloveniji in redijo skoraj 12 odstotkov vse živine. Žitnica države pridelava skoraj polovico vse pšenice in skoraj tretjino vse koruze v Sloveniji. Slovenski geografi so ugotavljali, da bi bilo potrebno Pomurju posvetiti več pomena, saj gre za področje, ki je iz strateškega vidika najpomembnejše območje za proizvodnjo hrane v Sloveniji. Geografi v duhu trendovske sintagme o trajnostnem razvoju opozarjajo še, da je zaradi prostorske razširjenosti kmetijstva in intenzivnosti pridelave pritisk na okolje velik in stalen (Ratej: 2010: 16).

5.1 NESNOVNA KULTURNA DEDIŠČINA PREKMURJA

V Prekmurju se je ohranila nesnovna kulturna dediščina, ki jo ne najdemo drugod in je še dandanes del prekmurske tradicije. Dediščina je pomemben vir za razumevanje zgodovinskih procesov in na edinstven način izpričuje življenjski slog domačega okolja. Med te sodijo proščenje (na dan godu zavetnika je v vasi proščenje), »senje« (sejmi), lončarji, medicarstvo, borovo gostüvanje in prekmurski plesi.

5.1.1 Proščenje

Proščenje je vesel dogodek pri cerkvi ali vaški kapeli, kjer se zbere veliko ljudi, bližnjih in daljnih sorodnikov ter otrok. Manjkalo ne bo niti lectarjev in kramarjev. Proščenje je povezano z godom zavetnika farne cerkve ali vaške kapele. Na dan godu zavetnika je praznik v cerkvi in pestro dogajanje ob njej. Prazniki se zvrstijo čez celo leto v raznih krajih Prekmurja in tudi Pomurja, eni so večji, bolj obiskani, drugi manj. Ko je v kraju proščenje, pridejo na obisk sorodniki, ki so po maši vabljeni na kosilo. Okrog cerkve je tisti dan polno stojnic, lectarjev in točilnih miz, kjer se zbirajo ljudje in prodajajo tudi izdelke domače obrti. Ta dan je namenjen druženju tako bližnjih kot daljnih sorodnikov, prijateljev in znancev. Še najbolj veseli proščenja so otroci, ki dobijo nekaj denarja od sorodnikov, da si lahko kaj kupijo na stojnicah. Naloga gospodinje je, da poskrbi, da je hrane v izobilju. V zadnjem času so v navadi t. i. pikniki na prostem, ki razbremenijo gospodinjo, čeprav že dan ali dva prej napeče peciva in pogač. Ponekod po kosilu pridejo še Cigani, ki si z igranjem služijo denar ali hrano (Huber: 2010: 71).

5.1.2 »Senje«

»Senja« ali sejmi so običajna oblika občasnega trgovanja. Sejmi so bili stalnica vaške in mestne trgovine, še preden smo dobili sodobne prodajne sejme. Poznamo več vrst sejmov: letne, tedenske, mesečne in take, ki se prirejo na praznik godu cerkvenega patrona oz. zavetnika. Na sejmih najdemo specializirane stojnice, npr., lončarske, čevljarske, medicarske, zeliščarske in stojnice z mešano robo. Kramarski sejmi v Murski Soboti so vsak prvi ponedeljek v mesecu, večja sejma sta 15. oktobra – Trezino senje in 6. decembra – Mikloševo senje, ko godujeta sv. Tereza in sv. Nikolaj. Oba sejma imata dolgoletno tradicijo, odvijata se v širšem središču mesta, ne pritegneta le obiskovalcev iz Prekmurja, marveč ju obišejo tudi

prodajalci, kupci in radovedneži iz sosednjih pokrajin in držav. Trezino in Mikloševo senje sta med največjimi sejemskimi dogodki v Pomurju (Huber: 2010: 71).

5.1.3 Lončarji

Lončarstvo je bilo najpogostejša domača dejavnost v Prekmurju. Prekmurskemu in širšemu slovenskemu prostoru predstavlja danes vas Filovci sinonim za lončarstvo. V vasi Kobilje je veljalo, da se moški ni mogel poročiti, če ni znal delati lončene posode. Skoraj vsaka vas v Prekmurju je imela vsaj enega lončarja. Geografsko in po načinu okraševanja in žganja ločimo dve skupini prekmurskih lončarjev: filovsko in goričko. Filovski so bili znani po t. i. črno žgani posodi, gorički pa po glazirani in okrašeni s čopičem. Središče goričkih lončarjev so bili Moščanci. Lončarji so se od 18. stoletja dalje združevali v cehe. Filovski lončarji pa od leta 1923 v lončarsko zadrugo. Skoraj vsi lončarji so vozili posodo prodajat na sejme po celem Prekmurju, prek Mure in v Medžimurje. Pogost način prodaje je bil od hiše do hiše, večina pa je lonce menjala za žito in koruzo (Pšajd: 2010: 77).

5.1.4 Medičarstvo

Živobarvna lectova srca z ogleдали in najrazličnejšimi priložnostnimi verzi, pretežno ljubezenske vsebine, konjiči, ure, rožni venci in jeleni iz lecta so od nekdanj nepogrešljiva ponudba medičarskih in svečarskih stojnic na sejnih in proščanjih. Medičarji in svečarji so se po navadi na jesen odpravili po nakupih satja in medu k vaškim čebelarjem. V delavnici so nato skupaj s pomočniki ali člani družine iz satja cedili med, nato so satje dvakrat stisnili v stiskalnici. Prvi med je bil namenjen izdelavi peciva, drugi pa izdelavi medenih štrukljev in plošč, stisnjeno satje pa so zalili z vodo in pripravili medico. Po stiskanju je ostal še vosek za izdelavo sveč in drugih svečnih izdelkov. V Prekmurju je dolgo časa bil edini medičar in svečar Štefan Celec, ki je imel svojo delavnico v Murski Soboti. Delavnica deluje še danes na istem mestu, le da je delavnico prevzel Štefanov vnuk Gregor Celec. Lectarska in svečarska obrt se je obdržala vse do danes in je še vedno povezana s človekovim življenjem, ljubeznijo, rojevanjem, umiranjem in obredi. V Prekmurju delujeta dve medičarski delavnici, eno ima Gregor Celec v Murski Soboti, drugo pa Jožica Celec v Ratkoveh na Goričkem (Huber: 2010: 81).

5.1.5 Borovo gostüvanje

Vaščani na Goričkem, pretežno v evangeličanskih vaseh, so imeli pravico do »služenja« borovega gostüvanja, če se v predpustnem času, med svetimi tremi kralji in pustnim torkom, ali v ženitvenih dneh, med božičem in pepelnico, ni poročil nihče v vasi. Dejansko gre za poroko fanta oz. dekleta z borom. Običaj je star vsaj sto let. Ključna za uspeh borovega gostüvanja je izbira pozvačina, tistega, ki vabi na poroko. Pozàvanje, to je vabljenje na poroko, mora izvesti kar se da uspešno: zbrati mora namreč čim več svatov, ki bodo prispevali čim več daril. Borovo gostüvanje je sicer namenjeno norčavemu in šaljivemu zbadanju mladih, ki se še niso poročili, toda to je tudi pomembna priložnost za zbiranje denarja (včasih so zadostovala jajca, moka in mast). Prispevki ostanejo za skupne potrebe v vasi, gasilskemu ali kateremu drugemu društvu. Že pri pripravi borovega gostüvanja je lahko udeleženih sto judi, ki morajo izkazati veliko mero iznajdljivosti in izvirnosti (Litrop: 2010: 83).

5.1.6 Prekmurski plesi

Prekmurski plesi so se oblikovali med ravninci. Iz njih vejejo sproščenost, širina in lirično občutje, ki je značilno tudi za prekmurske pesmi. Pesmi Tkalčeka, Drmač, Šamarijanka, Po zelenoj trati, Gospod gospa in Točak so preprosti sproščeni in lahkotni kakor pokrajina. Na mestih, kjer se prekmurska ravnina dvigne v vinorodne gorice in preide v Goričko, srečamo štajermiš, mrkevca, špencir polka, sotiš in pajeriš, ki so podobni plesom ravenskega dela, le da so bolj hitri, trši, čuti pa se tudi vpliv bližnje madžarske kulture. Tako sotiš kot šamarijanka sta na svatbah in drugih zabavah še danes zelo priljubljena plesa (Huber: 2010: 85).

6. OBČINA CANKOVA

Praden sem se odpravila na teren v občini Cankova, sem si pregledala spletne strani in ocenila turistično ponudbo. Občina Cankova ima urejeno spletno stran, kjer najdemo njen opis in turistično ponudbo, ki zajema vse od vodenih izletov, kulinarike, prenočišč in kolesarskih poti. Predstavljena so kulturna, romska in turistična društva, na spletni strani pa lahko najdemo tudi koledar prireditev, kjer lahko vidimo, da občani ohranjajo tradicijo in poskrbijo za druženje.

Občina Cankova leži na skrajnem jugozahodu Goričkega, ob avstrijski meji. Združuje 8 geografsko raznolikih naselij (Cankova, Domajinci, Gerlinci, Gornji Črnci, Korovci, Krašči, Skakovci, Topolovci) in ima okrog 2000 prebivalcev. Prebivalstvo se v veliki meri ukvarja s kmetijstvom in tam ljudje živijo v sozvočju z ohranjeno kulturno dediščino. Za ohranitev pestre in edinstvene narave si v veliki meri prizadeva Krajinski park Goričko, ki je bil ustanovljen leta 2003 in je povezan s trideželnim parkom Goričko (Slovenija) – Raab (Avstrija) – Örség (Madžarska). Prepoznavni znak Goričkega je rastlinski in živalski svet s številnimi redkimi in ogroženimi vrstami, suhimi in mokrotnimi travniki, visokodebelnimi sadovnjaki, tradicionalnimi vinogradi, gozdovi, potoki in mokrišči (internetni dostop: <http://www.cankova.si> (18.4.2014)).

Zaradi pomembne geografske lege je bila na Cankovi ob prelomu v 19. stoletje močno razvita trgovina, kar jo je takrat razvrščalo med razvitejše kraje v regiji. Odmaknjenost in razmere ob meji so nato vplivale na izgubljanje pomena in gospodarske vloge vse do 90-ih let 20. stoletja, ko se je z oblikovanjem lokalne skupnosti Cankova-Tišina (l. 1995) in pozneje Cankova (l. 1997) začel živahen razvoj ob meji. Prebivalci se danes v veliki meji ukvarjajo s kmetijstvom – poljedelstvom, živinorejo, vinogradništvom in sadjarstvom, poleg tega pa tudi z obrtništvom in storitveno dejavnostjo.

V občini Cankova je dokaj dobro urejen promet, saj je večina cest že asfaltiranih in primernih tudi za dostop z avtobusom. Skozi občino poteka regionalna cesta Murska Sobota–Gederovci–Kuzma in naprej prek mejnega prehoda s sosednjo državo Avstrijo. Tako je občina Cankova primerno dostopna za turiste, vendar so turistične poti ponekod označene pomanjkljivo. Občina ima ugodno lego za razvoj turizma, saj meji na Avstrijo, s katero ima

urejene maloobmejne prehode Gerlinci, Korovci in Cankova, kar je zelo primerno za turiste iz sosednje Avstrije (kolesarji, pohodniki in drugi izletniki) (Lang, Gyergyek in Štesl: 2007: 14). Bogato in pestro je družabno in predvsem kulturno življenje, kjer s številnimi prireditvami obeležujejo raznovrstne dogodke, povezane z ljudskim in širše kulturnim izročilom (Internetni dostop: <http://www.cankova.si> (18.4.2014)).

6.1 ZGODOVINA

Kraj Cankova je prvič omenjen leta 1212. Slovensko ime kraja označuje mrzel izvir, ki mu Avstrijci rečejo Kaltenbrun in madžarsko Hydegkuth. Obstaja pa tudi legenda, da je Cankova poimenovana po vodnjaku v vasi, kjer je »cankala« (kapljala) voda. Danes je okrasni vodnjak postavljen sredi parka v središču vasi, na mestu, kjer pa je nekoč stal vodnjak, pa danes stoji vedro z rožami.

Fotografija št. 1: *Nekoč vodnjak, danes vedro z rožami* (Foto A. Cigoj Kuzma, 4. 6. 2014)

Kraj Cankova je spadal pod gornjelendavskega zemljiškega gospoda. V urbarju tega zemljiškega gospostva iz leta 1593 zasledimo, da je bilo v kraju 7 celih in 10 polovičnih kmetij, ki so izpolnjevale svoje dajatve zemljiškemu gospodu s pšenico in ovsom. Tu je živelo tudi 5 želarjev (bajtarjev) (Lang, Gyergyek in Štesl: 2007: 28).

Na tem območju ni bilo industrializacije, zato se je razvijalo poljedelstvo in živinoreja, v višje ležečih predelih pa vinogradništvo. V Avstriji so se z razvojem obrtništva in industrije širile življenjske potrebe, kar je sprožilo razvoj trgovine s sadjem in živino. Zemljiški gospodje so želeli Cankovo še bolj razviti, zato so ji hoteli dodeliti ime deželski trg. Do tega ni prišlo, zato je Cankova ostala vas. Obšla je ni niti reformacija, spopadala pa se je z umikom Turkov ter v tem času postala lokalno središče (n. n. m)

Leta 1754 ob izgradnji baročne cerkve je Cankova postala župnija. Sto let pozneje pa začne na Cankovi poučevati prvi redni učitelj. Pouk je sprva potekal v prekmurskem jeziku, po letu 1888 pa v madžarščini. Pod madžarsko oblastjo je bilo osnovno šolstvo zelo slabo razvito (n. n. m.).

Po letu 1845 je bilo celotno Prekmurje precej zaprto obmejno območje, kar je zaviralo kulturni in gospodarski razvoj Cankove. Vas je bila v ožjem strogo nadzorovanem obmejnem območju (n. n. m.)

Leta 1919 občina Cankova postane del Jugoslavije. Po tisočletni pripadnosti madžarski države se vseeno ohrani slovenski jezik (n. n. m.)

Aprila leta 1845 Cankovo najprej okupirajo Nemci, nato pa jo še istega leta zavzamejo Madžari. Nemci jo znova osvojijo marca 1944. Osvobojena je bila 7. aprila 1945, ko so potekali spopadi med Rdečo armado in Nemci (n. n. m)

Tudi sam zgodovinski razvoj je pustil pokrajini svoj pečat in zapustil nekaj objektov, ki so danes turistična znamenitost.

6.2 PREBIVALSTVO IN NASELJA

Od agrarno prenaseljene pokrajine v prejšnjem stoletju je postalo Goričko redko poseljena pokrajina. Beg iz dežele se je v tej agrarni pokrajini začel pozneje kot v drugih delih Slovenije, kajti politična in etična izoliranost ozemlja je preprečila preseljevanje prebivalstva. Prej je bila pokrajina tako gosto naseljena, da je skromni in drugi kmetijski naravni viri niso mogli preživljati. Danes je gosteje poseljen zahodni del, kjer leži občina Cankova in dolina reke Ledave, saj je bila tu ugodnejša starostna sestava prebivalstva, in kjer so imeli ljudje možnost zaposlitve čez mejo v Avstriji (Lang, Gyergyek in Štesl: 2007: 24).

Gorička naselja so bila včasih iz hiš, ki so bile razpotegnjene pravokotno in pokrite s slamo. Med krakoma (zgradbe so bile tudi v obliki črke U) je bilo dvorišče z brajdo, vodnjakom na kolo in psom, pripetim na verigo, drsečo na žici. Okoli hiše je bil visokodebelni sadovnjak in ograjen vrt. Visoko drevje je slamnato streho varovalo pred vetrom in strelami (Lang, Gyergyek in Štesl: 2007: 24).

Danes je še nekaj starodavnih hiš, pa tudi nekaj novejših iz opeke, zgrajenih po tem vzorcu. Večina hiš pa je sodobnih stavb z betoniranimi in asfaltnimi dvorišči ter lično pristriženimi travnimi preprogami. Novejši trendi napovedujejo vračanje k naravi. Tako niso več moderne »angleške« trate, ampak trate, v katere dosejajo žužkocvetne rastline, ki privabijo čmrlje, metulje itd., trave pustijo, da osemenijo, in kosijo le del travnika, kjer se hodi (Kuštor: 2006: 86).

6.3 GOSPODARSTVO

Pokrajina, kjer leži občina Cankova, ima vlažne, ilovnate in slabo rodovitne prsti, primerne samo za travnike. V tem predelu je najmanj padavin v Sloveniji. Zaradi suš v zadnjih letih pade ponekod le 500 mm padavin ali še manj. Suše se pojavljajo v vegetacijski dobi spomladi in poleti, tako da je kmetijski pridelek nizek, nekatere bolj občutljive kulture pa dajejo še nižji pridelek (buče). Tu je bilo kmetijstvo vselej samooskrbno in polikulturno. Majhne kmetije so se preživljale z množico poljskih kultur, ki so jih pridelovali na njivah (ajda, proso, pšenica, rž, ječmen, koruza, krompir itd.). Na tem območju je značilna velika razdrobljenost kmetijskih posesti. Povprečna velikost kmetijskega gospodarstva ne dosega 5 ha. Poleg neugodnih razmer in malih kmetij predstavlja problem tudi ostarela delovna sila. Veliko mladih se izobražuje in išče delo drugod v Sloveniji ali celo v tujini. Tako na kmetijah ostanejo starejši ljudje, saj velik del nosilcev kmetij presega 65 let starosti in večina med njimi nima izobrazbe v kmetijski stroki (Lang, Gyergyek in Štesl: 2007: 26).

6.4 ZAPOSLENOST PREBIVALSTVA

Dandanes se zaposlitvena struktura prebivalstva bistveno spreminja. Del Goričkega, v katerem leži občina Cankova, je včasih veljal za agrarno pokrajino, danes pa je vedno manj kmečkega prebivalstva in vedno večji delež prebivalstva je zaposlenega v neagrarnih dejavnostih. Povečuje se delež zaposlenih v terciarnem in kvartarnem sektorju, kamor spadajo tudi dejavnosti povezane s turizmom (Lang, Gyergyek in Štesl: 2007: 26).

Tudi v občini Cankova je velika brezposelnost. Večina brezposelnih je mlajših od 35 let, manjši delež je med populacijo, starejšo od 35 let. Vzroki za brezposelnost oseb so v slabih

gospodarskih razmerah, saj se nekateri dislocirani obrati zmanjšujejo ali celo zapirajo. Tudi delovnih mest v kmetijstvu je vedno manj (Lang, Gyergyek in Štesl po Gomboc: 2007: 24).

Ena od možnosti, ki bi izboljšala razmere, je vključevanje brezposelnih oseb v turistične dejavnosti. Lahko bi jih usposobili za turistične vodnike in animatorje po turističnih krajih in vzdrževalce gozdnih turističnih učnih poti. Že mladino bi bilo potrebno vključiti v turistične akcije, npr. pri organiziranju taborov za mlade, saj bi le tako pri mladih dosegli, da razvijejo zanimanje in čut za turizem. Turizem in dejavnosti povezane z njim pa bi lahko postale dopolnilna dejavnost na številnih manjših kmetijah, ki zgolj s kmetovanjem ne ustvarijo dovolj zaslužka za kakovostno preživetje (Lang, Gyergyek in Štesl: 2007: 27).

6.5 KRAJINSKI PARK GORIČKO

Goričko je pokrajina na skrajnem severovzhodu Slovenije, kjer se prepletajo naravne prvine s kmetijsko kulturno krajino. Krajinski park Goričko je bil ustanovljen 9. oktobra 2003 in ima sedež pri Gradu. Krajinski park se razteza na 45 tisoč hektarjih, od tega je tretjina porasla z gozdom, ki skupaj z vodami, travniki, njivami, sadovnjaki in naselji tvori okolje za redke rastlinske in živalske vrste. Goričko je trideželni park Slovenije, Madžarske in Avstrije in je edinstveno območje ohranjene narave na stičišču treh dežel, ki so ga vsaka na svoji strani zaščitile in se obvezale, da te dragocenosti območja ohranijo. Park se v sodelovanju s pristojnimi varstvenimi ustanovami (Pokrajinski muzej Murska Sobota) in z lokalnim prebivalstvom usmerja v popularizacijo naravne in kulturne dediščine in pod geslom »etnološke znamenitosti« krepí mednarodno sodelovanje in promocijo tradicionalne kulture (Lang, Gyergyek in Štesl: 2007: 29).

Na območju Krajinskega parka Goričko najdemo več redkih ogroženih rastlinskih vrst. Med take spada ozkolistna narcisa, dišeči volčin, navadna kukavica, rumena mastelnica in sibirski perunika. Prav tako so v tem obsežnem krajinskem parku našle svoj dom redke in ogrožene živalske vrste. Mednje sodi močerad, bela štorklja, različne vrste sov, hroščev in metuljev. Mnoge ogrožene rastlinske in živalske vrste lahko najdemo na območju občine Cankova (n. n. m).

Ime pokrajine Goričko izhaja iz besede »gorice«, s katero domačini označujejo griče, po katerih se razprostira Krajinski park Goričko. Skozi čas so se domačini preživljali na slabo rodovitni prsti in samo njihova skromnost in modrost izkoriščanja sonca in padavin sta jim

pomagala, da so preživeli skozi stoletja. Tako lahko sklepamo, da domačini že od nekdaj živijo v sožitju z naravo in skupaj z njo oblikujejo razgibano kulturno krajino. Goričko je bilo že od nekdaj znano po sadju iz visokodebelnih sadovnjakov z več sto različnimi vrstami sadja in po hribih, kjer so zasajeni vinogradi, iz katerih pridelujejo kvalitetno vino (n. n. m.).

Že sam opis na spletni strani Krajinskega parka Goričko nas vabi, da se sprehodimo po raznih pešpoteh, med vinogradi, ob potokih, kjer še najdemo stare mline, tu in tam še slamokrite domačije, številne evangeličanske in katoliške cerkve, v osrčju Krajinskega parka Goričko pa stoji največji grad na Slovenskem, ki ima toliko sob, kot je dni v letu. Grad je tudi center in sedež Krajinskega parka Goričko (n. n. m.)

Krajinski park Goričko obsega 462 km² ali 45 tisoč ha. Obsega 11 občin, med njimi tudi občino Cankova. Trideželni krajinski park Raab – Örseg – Goričko se razprostira tudi čez Avstrijo in Madžarsko. Bistven argument za nastanek tega parka je bilo dejstvo, da gre v tem delu za ostanek ruralne pokrajine, ki je v večini preostalih delov Evrope že izginila zaradi pospešene industrializacije kmetijstva (Lang, Gyergyek in Štesl: 2007: 30).

6.5.1 Prednosti nastanka Krajinskega parka Goričko za občino Cankova

Z ustanovitvijo parka so se razvile nove možnosti za razvoj turizma. Ena od predlaganih možnosti je usmeritev v ekološki turizem. Veliko turistov se odloči za obisk kraja le zato, ker leži v krajinskem parku. Uspešen razvoj turizma na tem območju bi pripomogel k zmanjšanju brezposelnosti in k zmanjšanju odseljavanja mladih z območja Goričkega (Lang, Gyergyek in Štesl: 2007: 31).

Z ustanovitvijo parka se tako na njegovem območju in posledično tudi v občini Cankova povečujejo možnosti za ohranjanje narave in gospodarski razvoj, obenem pa to prispeva tudi k večji prepoznavnosti pokrajine. Prav tako se povečujejo možnosti dodatnega financiranja iz državnih in evropskih virov (Lang, Gyergyek in Štesl: 2007: 24).

6.6 TURISTIČNI POTENCIAL V OBČINI CANKOVA

Turistični potencial so tiste sestavine pokrajine, ki nimajo neposredne zveze s turizmom, vendar lahko zaradi svoje privlačnosti postanejo turistični objekt. Turistični potencial so

naravne, družbene in kulturne prvine pokrajine ter splošna infrastruktura (Lang, Gyergyek in Štesl po Jeršič: 2007: 33).

Naravne sestavine turističnega potenciala so geološka zgradba, relief, vode, živalstvo in rastlinstvo, klimatske značilnosti ter druge naravne posebnosti pokrajine. Med kulturne in družbene sestavine turističnega potenciala pa spadajo jezik, mentaliteta, verstva, gostoljubnost, šege, navade, kulturni in gospodarski objekti, ustanove in razne prireditve (Lang, Gyergyek in Štesl po Horvat: 2007: 24).

V nadaljevanju so predstavljene naravne in kulturne znamenitosti v občini Cankova.

6.6.1 Naravne znamenitosti

- Ledavsko jezero v Kraščih

Goričko je znano kot sušna pokrajina, saj je vedno manj padavin. Tu ni niti stoječih voda, ki bi nastale po naravni poti (Lang, Gyergyek in Štesl: 2007: 17).

Ledavsko jezero je umetno akumulacijsko jezero, ki je nastalo z zajezitvijo reke Ledave z namenom varovanja niže ležečih vasi in Murske Sobote pred poplavami. Skozi leta se je zlilo z okoljem in tako ponudilo domovanje številnim živalskim in rastlinskim vrstam. Ob nastanku jezera so razmišljali tudi o izkoriščanju vode za potrebe namakanja, za ribolov in celo za turizem. Zaradi nezanimanja za jezero in zanemarjenosti njegove okolice do tega ni prišlo v tolikšni meri, kot bi pričakovali. Voda v jezeru je onesnažena in ni primerna za kopanje. Vseeno v njej živijo ribe, ki jih ribiči lovijo v poletnih mesecih. Ob jezeru živijo race mlakarice, sivke, labodi, čaplje, rečni galebi, čopaste ornice, zelenonoge tukalice, čopaste ponirke.

Ob jezeru so urejene ceste in sprehajalne poti, skrbi pa se tudi za odvoz odpadkov z obrežij. Zanimivost jezera je, da so leta 1993 našli mlečni zob dinoterija, ki je bil prednik mastodanta, ta pa današnjega slona (Lang, Gyergyek in Štesl: 2007: 17).

Fotografija št. 2: *Ribič ob Ledavskem jezeru*. (Foto A. Cigoj Kuzma, 4. 6. 2014)

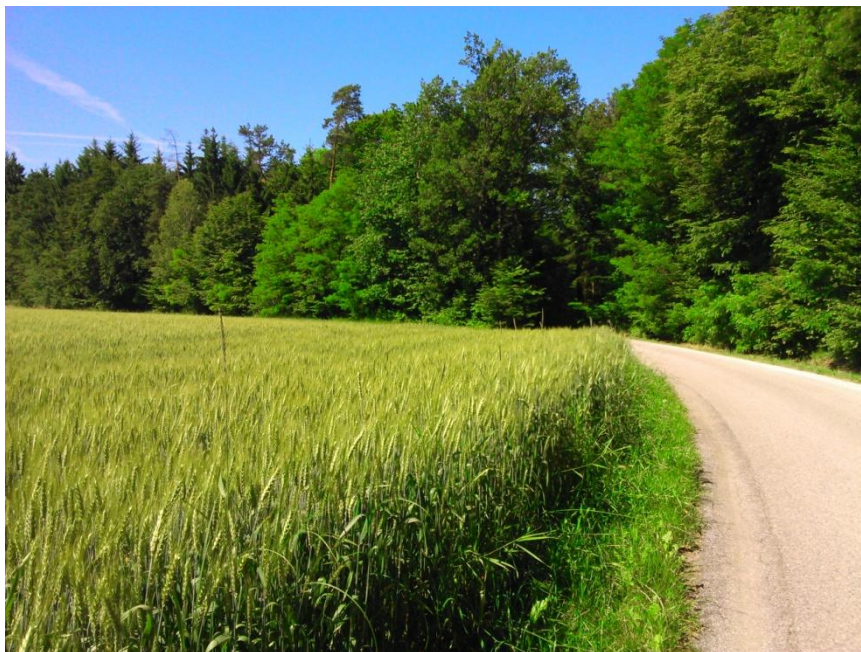
Na jezeru sicer ni prišlo do razvoja kopališkega turizma, ampak kljub temu ne samuje. Poleg ribičev privablja še številne ljubitelje narave. Jezero je tudi območje Nature 2000, saj naj bi bilo tu gnezdišče največ vrst ptičev v tem delu Slovenije in tudi sosednjih držav. Okoli jezera je speljana sprehajalna Bernardina spominska pot, ki je poimenovana po biologinji mag. Bernardi Novak, ki se je usmerila v raziskovanje flore in favne Goriškega. Ob jezeru je tudi Turistična kmetija Ferencovi, kjer lahko obiskovalci poskusijo domače dobrote in vino iz vinskih kleti (Lang, Gyergyek in Štesl: 2007: 17).

- Gozd Fuks graba v Korovcih

V občini Cankova prevladuje naravni gozd, nekaj pa je tudi umetno zasajenega. Ob potokih, jarkih in ob Ledavskem jezeru je dosti jelševja, ki zelo hitro raste. Najobsežnejši so bukovi gozdovi. Ti se razraščajo tudi tam, kjer ljudje opuščajo obdelovanje njiv. Bukev je zelo prilagodljiva, njeno listje se slabo razkraja in ustvarja surov humus, ki zakisa tla. V gozdovih raste tudi kostanj. Največ ga je v Gerlincih, kjer prirejajo tradicionalni Praznik mošta, vina in kostanjev. Ob domačiji v Gerlincih št. 8 stoji tudi čez 200 let star kostanj izjemnih dimenzij.

V višjih legah najdemo smreko, kot podrast pa rastejo grmovje, trava, mahovi, praproti in gobe. Med užitnimi gobami je največ jurčkov, turkov, dežnikaric in lisičk. Mnogi gostje prihajajo v gozdove nabirat užitne in okusne gozdne sadeže (Lang, Gyergyek in Štesl: 2007: 21).

Gozd Fuks graba je del večjega gozdnega kompleksa imenovanega Korovska Gora, ki se iz ravnine počasi dviguje proti vinogradniškim Gerlincem. Po njem je speljana ena najlepših turističnih gozdnih učnih poti, imenovana Fuks graba.

Fotografija št. 3: *Fuks graba v Korovcih.* (Foto A. Cigoj Kuzma, 4. 6. 2014)

Pot razkazuje bogastvo goriških gozdov, zanimivost poti pa je lisica, po kateri je pot tudi dobila ime. Po končani poti se lahko obiskovalci ustavijo pri domačiji Kozelinovi, kjer jim postrežejo z domačim kruhom, zaseko in kapljico domačega. (internetni dostop: <http://www.cankova.si> (18. 4. 2014)).

- Ozkolistna narcisa

Ozkolistna narcisa je nekoč bogatila travnike ob mejnem potoku Kučnica in visokodebelne sadovnjake v naseljih Cankova, Korovci, Gerlinci in Gornji Črnci. Je čebulnica z dišečim cvetom, sestavljena iz šestih snežno belih cvetnih listov in majhnim rumenim privenčkom, z rdečkastim, nazobčanim robom v sredini. Cveti v aprilu in maju. Zaradi osuševanja kmetijskih površin in intenzivne pridelave so se rastišča močno zmanjšala, zato je zavarovana. (internetni dostop <http://www.cankova.si> (18. 4. 2014))

- Sibirski perunika

Sibirski perunika je bila nekoč pogost, danes pa zaradi izsuševanja še redki okras goriških travnikov (internetni dostop <http://www.cankova.si> (18. 4. 2014)).

- Visokodebelni sadovnjaki

Tla visokodebelnih sadovnjakov so poraščena s travo, zato se imenujejo tudi travniški sadovnjaki. So življenjski prostor mnogih rastlin in živali, ki bi sicer izginile, izboljšujejo lokalno podnebje, zadržujejo veter, vlago, izboljšujejo zrak, človeku dajejo senco in nazadnje zvišujejo vrednost krajine za sprostitve in oddih. Prvi razcvet so visokodebelni sadovnjaki doživeli že v 19. stoletju. Takrat so na tem območju gojili hruške, jih sušili, kuhali iz njih žganje in celo sladkali čaj. Med leti 1970–1975 so se tu pojavili gnojni sadovnjaki. Opuščati so se začeli stari sadovnjaki in čedalje več se jih je ukvarjalo z gojenjem različnih vrst jablan in hrušk. Kljub vsemu pa je veliko kmetij ohranilo stare sadovnjake, s katerimi je pokrajina ohranila svoj značilen tradicionalni videz. Na Goriškem se je čas ustavil. Veliko ljudi je bilo na delu v tujini, starejše prebivalstvo se ni vključevalo v novejši tokove in visokodebelni sadovnjaki so ostali (Kuštor: 2006: 44).

Današnji sadovnjaki izvirajo iz obdobja po 2. svetovni vojni. V njih rastejo sorte, kot so carjevič, moščanka, jonatan, bobovec, boskop, delišes, grafenštajnc, kanadka, kokosova oranžna reneta, krivopecelj, london peping, ovčji nos, zlata parmena idr., ki so dale na tone jabolk, tudi za izvoz.

- Vinogradi

Okoli leta 1900, ko je trte masovno uničevala trtna uš, so v občini Cankova začeli zasajati trto samorodne sorte. V boju za ohranitev trt so po Evropi začeli križati ameriške delno odporne trte z evropskimi žlahtnimi sortami. Nastali so križanci, imenovani tudi samorodnice. Najbolj znane sorte so šmarnica, jurka, klington in izabela. Danes ti križanci še vedno uspevajo na sončnih legah skoraj na vsaki kmetiji. Veliko vinogradov je v Gerlincih in Kraščih, nekaj tudi v Domajincih in Korovcih. Tu imajo predvsem žlahtne sorte grozdja, vendar pa niso opustili starih sort, ki so pri ljudeh vedno bolj priljubljene. Teh starih trt ni potrebno škropiti, rdeče vino iz njih pa je bolj naravno. Včasih so bile brajde nepogrešljive na vsakem dvorišču, danes pa jih je le nekaj ohranjenih. Obnovljeni stari vinogradi so primerni za ogled turistov, še posebej če bi bili v bližini vinotoči ali turistične kmetije (Kuštor: 2006: 49).

6.6.2 Kulturne znamenitosti

- Doprni kip Avgusta Pavla (1886–1949)

Stoji v parku na Cankovi, v bližini je njegova rojstna hiša, kjer hranijo spominsko ploščo, v vaškem gasilskem domu pa je urejena spominska soba. Dr. Avgust Pavel, ki se je rodil na Cankovi ter kasneje živel v avstrijski Potrni in madžarskem Sombotelu, se je v zgodovino zapisal kot pesnik, jezikoslovec in prvi prevajalec slovenskega slovstva v madžarščino (internetni dostop <http://www.cankova.si> (18. 4. 2014)).

Fotografija št. 4: *Doprni kip Avgusta Pavla*. (Foto A. Cigoj Kuzma, 4. 6. 2014).

- Doprni kip Jožefa Borovnjaka (1826–1909)

Stoji v parku na Cankovi in je obrnjen proti bližnji cerkvi, kjer je dolga leta deloval kot duhovnik ter se kot narodni buditelj zavzemal za slovensko besedo (internetni dostop <http://www.cankova.si> (18. 4. 2014)).

Fotografija št. 5: *Doprni kip Jožefa Borovnjaka*. (Foto A. Cigoj Kuzma)

V skupino etnoloških spomenikov so uvrščene:

- Vila Cankova 19

Mogočna meščanska vila s preloma 19. stoletja stoji na robu vaškega jedra, ki jo je zgradila družina Vogler. Je nadstropna vogalna hiša z bogato oblikovano fasadno profilacijo, ki je še posebej poudarjena na fasadah s cestne strani. Ohranjena je večina stavbnega pohištva. Slikovitost fasade na svojevrsten način dopolnjuje lesena dekorativno izrezljana veranda glavnega vhoda v hišo, ki se v vertikali vzpenja v nadstropje. Hiša je tipičen primer meščanske 'alpske' vile s prehoda 19. stoletja. Je v zasebni lasti in služi kot stanovanjska hiša (internetni dostop <http://www.cankova.si> (18. 4. 2014)).

- Vila Vogler, Cankova 23

Vila Vogler oz. bivša gostilna Vogler stoji na trgu sredi vasi Cankova. Mogočna gostilna je enonadstropna vogalna hiša, ki s pripadajočimi gospodarskimi poslopji tvori zaključeno celoto. Fasada je poenostavljena, okna v pritličju so brez obrob, v nadstropju imajo profilirane karnize in police.

Fotografija št. 6: *Kavarna Vila Vogler.* (Foto A. Cigoj Kuzma)

Na severozahodnem vogalu je lep kovan izvesek. Dvoriščno fasado v nadstropnem delu krasi lesen gank s struženimi stebrišči. V notranjosti so pritlični prostori obokani. Vzdolž vzhodnega roba dvorišča stoji zidano pritlično gospodarsko poslopje, kjer so bili konjski in svinjski hlevi. V slednjem so se ohranili stari leseni boksi, saj je bil gostilničar Vogler velik trgovec s svinjami. Temu nizu hlevov sledi zidani nadstropni skedenj postavljen v obliki črke L. Ob cesti v vzhodnem delu dvorišča stoji delno leseno delno zidano pritlično poslopje, ki se je najbrž rabilo za shranjevanje raznega orodja. Sredi dvorišča stoji zidana nadstrešnica za vozove, saj je bila gostilna postaja za furmane. Gostilna Vogler s pripadajočimi gospodarskimi poslopji velja za dobro ohranjen primer stavbne dediščine, ki se je na

svojevrsten način vključevala v gospodarsko, socialno in kulturno življenje v tem prostoru ob slovensko-avstrijski meji. Kot taka je pomembna tako iz arhitekturnega kot etnološkega in socialno-zgodovinskega vidika. Danes je vili Vogler urejena kavarna in turističnoinformacijska točka (internetni dostop <http://www.cankova.si> (18. 4. 2014)).

- Cimprača Žilavec, Topolovec

Je nekdanja domačija manjšega kmeta iz 19. stoletja, ki je ohranila večino značilnosti panonske domačije. V stanovanjskem delu je ohranjena večina stavbnega pohištva kakor tudi del notranje opreme. Prav tako se je ohranila sama tlorisna delitev stanovanjske hiše. Niz gospodarskih poslopij, ki pod isto streho v L sledijo stanovanjskemu delu, je ohranil prvotno obliko in videz. Domačija Žilavec v vsej svoji pojavnosti predstavlja stavbno dediščino panonskega območja. Danes služi kot občasno domovanje lastnice (internetni dostop <http://www.cankova.si> (18. 4. 2014)).

- Domačija Pitz, Topolovci 2

Domačija Pitz predstavlja izjemen kompleks stanovanjske hiše in gospodarskih poslopij na nekdanjem gospodarskem posestvu prekmurskega grofa Szaparya. Kot taka obsega nadstropno stanovanjsko hišo zgrajeno konec 19. stoletja. Gospodarski del domačije predstavljajo zidane pritlične stavbe, kot so klet s prešo, gumno, hlev, konjski hlev, svinjak, skedenj, drvarnica, kovačnica in strojna lopa. Najstarejši pritlični stanovanjski del domačije datira v leto 1827. Nadstropna stanovanjska hiša in ves pritlični niz stanovanjske hiše in gospodarskih poslopij odlikuje ohranjeno stavbno pohištvo in notranja oprema. V istem nizu stavb, ki se drži nadstropne stanovanjske hiše, je ohranjen prvotni tloris s križnimi oboki. Domačija Pitz je pomembna tako iz arhitekturnega, kot etnološkega, socialno-zgodovinskega in krajinskega vidika. Danes uporabljajo lastniki gospodarsko poslopje za izvajanje kmetijske dejavnosti (internetni dostop <http://www.cankova.si> (18. 4. 2014)).

- Muzeološka postavitev starih kmetijskih strojev in naprav, Kmečki turizem Ferencovi, Krašči 22

Fotografija št. 7: Stari kmetijski stroji in naprave. (Foto A. Cigoj Kuzma)

Na dvorišču kmetije so na ogled razstavljeni starodavni stroji in orodja, ki so se uporabljali pri raznih kmečkih opravilih. Še posebej so ponosni na čez 80 let staro samohodno lokomobilo in mlatilnico, ki se uporabljata pri spravilu žita. Poleti lahko na kmetiji obiščete etnološko prireditev Žetev in mlatitev po starem. Na kmetiji imajo 30 ležišč in igrišče za tenis (internetni dostop <http://www.cankova.si> (18. 4. 2014)).

- Gomilna grobišča v Gerlincih

V dolini ob meji z Avstrijo se nam v gozdu z domačim imenom Gomila prikažejo blage zaobljene oblike zemeljskih gomil. V tej skupini je 14 gomil različnih oblik in velikosti. Nedaleč v stran leži druga skupina dvanajstih gomil. Gomila je najpreprostejša, najtrajnejša in hkrati tudi dovolj pozornosti zbujajoča oblika groba, ki je poudarjala individualnost posameznika in njegov pomen v politično in socialno razčlenjeni družbi v času rimske zasedbe naših krajev. V njih so izključno žgani pokopi. Gomile v Gerlincih so že ob odkritju leta 1985 zbudile pozornost, saj so se razlikovale od že odkritih gomil predvsem po številčnosti na enem mestu in velikosti. Da bi odkrili čas njihovega nastanka je leta 1988 ekipa Pokrajinskega muzeja sondirala eno izmed gomil iz prve skupine in odkrila dva groba, enega v kamnitem sarkofagu brez pokrova, drugega pa obdanega s konstrukcijo večjih kamnitih plošč. V grobovih so našli sežgane ostanke umrlih in kose razbitih loncev, ki

umestijo groba v antični čas. Med gomilami Občina Cankova načrtuje ureditev sprehajalne poti (internetni dostop <http://www.cankova.si> (18. 4. 2014)).

- Bakrenodobna najdišča v Korovcih

Ekipe Pokrajinskega muzeja Murska Sobota je leta 1988 evidentirala bakrenodobno naselbino na vzpetini severno od vasi Korovci z imenom Pod gorov (internetni dostop <http://www.cankova.si> (18. 4. 2014)).

- Najdba kladivaste sekire

Leta 1941 je bila na posestvu Toplakovih v Korovcih odkrita okrašena preluknjana kladivasta sekira. Okrašena sekira se je najverjetneje uporabljala v kultne namene in nima primerjav ne v slovenskem ne v bližnjem evropskem prostoru. Znaki vrezanih linij na sekiri predstavljajo religijske simbole in asociirajo na življenje oz. preporod. Sekira, stara 5000 let, je na ogled v Pokrajinskem muzeju v Murski Soboti (internetni dostop <http://www.cankova.si> (18. 4. 2014)).

- Vaški muzej in slikarska galerija v Bransbergerjevi domačiji, Korovci 1

Fotografija št.8: *Bransbergerjeva domačija*. (Foto A. Cigoj Kuzma)

V dobro ohranjeni domačiji Bransbergerjevih je od leta 1997 urejen etnološki muzej, kjer so razstavljeni gospodinjska in kmečka orodja iz začetka 20. stoletja, ki nam prikazujejo življenje in delo naših babic in dedov in so jih iz svojih domačij prinesli sovaščani. V posebnem prostoru je bila že leto prej urejena galerija s stalno razstavo likovnih del lastnika

Ernesta Bransbergeja in drugih slikarjev. Lastnik pa se ponaša tudi s stalno razstavo lovskih trofej iz okoliških logov. Prav na tej domačiji vaščani Korovec v avgustu že tradicionalno praznujejo svoj praznik, ki ga nadaljujejo s pohodom po Turistični gozdni učni poti Fuks graba (internetni dostop <http://www.cankova.si> (18. 4. 2014)).

- Dündekov mlin v Skakovcih

Mlin je razglašen za tehniški spomenik. Zasnova velikega, razgibano oblikovanega valjčnega mlina sega po ugotovljenih virih v leto 1753, ko je stal ob Ledavi majhen kmečki mlin. Prva faza posodabljanja mlina je potekala leta 1927, sedanjo podobo pa je mlin dobil leta 1946. Na mlinu so delno ohranjene mlevne in vodne naprave. Mlin ne obratuje in je v privatni lasti (internetni dostop <http://www.cankova.si> (18. 4. 2014)).

6.6.3 Cerkve

Fotografija št. 9: Cerkev sv. Jožefa na Cankovi. (Foto A. Cigoj Kuzma)

- cerkev sv. Jožefa na Cankovi: umetnostni in arhitekturni spomenik spada med najstarejše župnije v Prekmurju,
- kapela sv. Marjete v Domajincih,
- kapele sv. Ane v Kraščih (na pokopališču),
- kapela sv. Srca Jezusovega na Gornjih Črncih,
- kapela Žalostne matere božje Gornji Črnci,

- kapela sv. duha v Korovcih,
- kapela sv. Antona Padovanskega v Gerlincih,
- kapela sv. Trojice v Skakovcih.

6.7 STARE ŠEGE, NAVADE IN PRIREDITVE V OBČINI CANKOVA

Na Cankovi še vedno skrbijo za ohranitev starih šeg in navad. Opisane so v časovnem traku od novega leta naprej:

- novo leto – na novo leto je bila navada, da so fantje, pa tudi moški, šli z vrbovo šibo »friškat« k sosedom, znancem ali kar po celi vasi. Njihove novoletne želje so bile izražene v prepevanju: » Friški, friški, zdravi, zdravi, v eton mladon novon leti, kruja, vijna po volej, dujšnoga zveličanja pa največ.« To je pomenilo želeti veliko zdravja in dovolj hrane. Ta navada se je žal ohranila le še ponekod (Lang, Gyergyek in Štesl: 2007: 37);
- borovo gostovanje – je običaj z zelo dolgo zgodovino. Razvilo se je na območju Goriškega in se izvaja vse do danes. Priredijo ga v vasi, v kateri se v predpustnem času, med svetimi tremi kralji in pustnim torkom, ali v ženitvenih dneh, med božičem in pepelnico, ni poročil nihče v vasi. Za kazen izberejo neporočeno dekle ali fanta iz vasi in jo/ga poročijo z borom. Pred prireditvijo hodijo »pozvačini« po vaseh in zbirajo denarne prispevke ter vabijo goste na poroko. Na prireditvi je poskrbljeno za domače dobrote in pijačo, ples in zabava pa se nadaljujeta pozno v noč. Nazadnje se je dogodek odvil leta 1991 v Gerlincih (Lang, Gyergyek in Štesl: 2007: 37);
- »fašenek« (pust) na Cankovi – prireditev je v preteklih letih organiziralo Turistično društvo Cankova, sedaj je ne organizirajo več. Pustni običaji po vaseh so se vseeno ohranili, vendar se odvijajo v drugačni obliki (Hilda Vogrinčič, 4. 6. 2014);
- Jožefovi dnevi – se odvijajo v mesecu marcu. Ob tem imajo učenci osnovne šole organizirano likovno delavnico, kjer izdelujejo izdelke, ki jih nato razstavijo. Sodelujejo tudi občani s svojimi izdelki (ročna dela, kulinarčni izdelki, pecivo, izdelki iz meda, izdelovanje rož iz krep papirja, pletenje košar itd.), v sklopu Jožefovih dni zadnjih 5 let sodeluje folklorna skupina »Podkolonca«, ki prireja prvi vikend v marcu folklorni večer. Te prireditve se udeležujejo tudi folklorne skupine in pevski zbori iz drugih krajev (Hilda Vogrinčič, 4. 6. 2014);

- velika noč – ob velikonočnem času se je še vedno ohranilo barvanje pirhov (»remenk«). Po navadi so »remenke« rdeče barve ali rjavo-rdeče, če jih skuhajo v čebulnem listju. Gospodinje spečejo bel kruh, ki ga skupaj s šunko in »remenkami« v soboto odnesejo k »žegnu«. Velikonočne jedi jedo v nedeljo, ko se ob zajtrku zbere vsa družina (Lang, Gyergyek in Štesl: 2007: 37);
- kresovanje in postavljanje mlaja ob Ledavskemu jezeru – je organizirano vsakega 1. maja (Hilda Vogrinčič, 4. 6. 2014);
- srečanje objezerskih krajev – Turistično društvo Cankova organizira srečanje objezerskih krajev v Kraščih ob jezeru. Organizirane so družabne igre in ogled stojnic domačih in tujih rokodelcev v sodelovanju s Krajinskim parkom Goričko (Lang, Gyergyek in Štesl: 2007: 37);
- turistične kmečke igre – so organizirane vsako drugo nedeljo v avgustu, vsako leto v drugi vasi. Vsaka vas ima svojo ekipo, ki tekmuje v različnih igrah. Letos bodo potekale v vasi Gerlinci. Imenujemo jih občinske igre, organizator je TD Cankova in pa seveda vas, ki z žrebom pride na vrsto. Letos poteka šestnajsti krog krajev (Hilda Vogrinčič, 4. 6. 2014);
- teden koruze – se odvija na Ferencovi kmetiji v oktobru. Na tej prireditvi lahko gostje spoznajo jedi iz koruze in izdelke iz koruznega perja (Lang, Gyergyek in Štesl: 2007: 37);
- tradicionalna prireditev Mošta, vina in kostanjev – je organizirana oktobra v Gerlincih. (Hilda Vogrinčič, 4. 6. 2014);
- Jožefov pohod – organizira Turistično društvo Cankova. Pohod je voden po vaseh občine Cankova: Cankova–Korovci–Gerlinci–Krašči–Domajinci–Topolovci–Cankova;
- pohod po Voglerjevi poti – pohod se začne pri vili Vogler in nadaljuje do Kučnice ob meji po avstrijski strani, do Korovcev po poti Fuks grabe in nazaj proti Cankovi mimo Bransbergerjeve domačije (Lang, Gyergyek in Štesl: 2007: 37);
- pohod po Bernardini poti – pot okoli Ledavskega jezera so poimenovali po biologinji mag. Bernardi Novak, ki je z veliko predanostjo in vnemo poučevala o rastlinskem in živalskem svetu na Goričkem (Ficko, Hari, Žalman: 2011: 38).
- akcija »Pozor žabe na cesti!« – že deseto leto zapored v jesenskem času na regionalni cesti Cankova–Kuzma poteka akcija, kjer ob cesti postavijo posebne varovalne ograje za dvoživke na 500 m dolgem odseku ceste, kjer je selitev dvoživk v in iz Ledavskega

jezera največje. Postavljenih je tudi 7 podhodov, ki omogoča dvoživkam varnem prehod ceste (Lang, Gyergyek in Štesl: 2007: 39).

- sodelujejo v vse slovenski akciji »Moja dežela lepa in urejena« (Hilda Vogrinčič, 4. 6. 2014);
- krožek ročnih del v zimskem času – ohranja se tradicija izdelovanja rož iz krep papirja, če ravno dandanes ni več idej o uporabnosti teh rož, kot je bilo včasih (Hilda Vogrinčič, 4. 6. 2014);

Te prireditve so namenjene širši publiki, vendar je do sedaj še vedno največ domačih obiskovalcev prireditev. Bližina meje privabi tudi nekaj avstrijskih obiskovalcev. Prireditve in dogodki se objavljajo prek spletne strani, radia Murski val, časopisa, s plakatiranjem po domači in sosednji občini, občina pa izdaja tudi obvestila Utripček, ki ga dobi vsako gospodinjstvo (Hilda Vogrinčič, 4. 6. 2014);

6.8 TURISTIČNA INFRASTRUKTURA

Za razvoj turizma je potrebna osnovna opremljenost s splošno infrastrukturo, ki zajema osnovno opremljenost z objekti in napravami, ki so v skupni rabi in ki omogočajo razvoj gospodarskih in družbenih dejavnosti. V širšem smislu to obsega tisti dodatni del splošne infrastrukture, ki ga pogojuje turizem. Pod te spadajo objekti in naprave za oskrbo z vodo, toplotno energijo, za odvajanje odpadnih voda in trdnih odpadkov in prometnice – vendar tisti del teh objektov, ki so prilagojeni dodatni obremenitvi zaradi turizma (Jeršič: 1985: 134).

V občini Cankova je opremljenost z infrastrukturnimi objekti zadovoljiva, zato je izpolnjen predpogoj za razvoj turizma. Izboljšati bi bilo predvsem ustrezno označenost turističnih objektov in zanimivosti s kažipotami (Lang, Gyergyek in Štesl: 2007: 40).

V ožjem smislu pod pojem turistične infrastrukture uvrščamo tisti del infrastrukture, ki je v turističnem kraju namenjena predvsem za zadovoljevanje turističnih potreb. To so:

- turistična prometna infrastruktura: gondolske žičnice, sedežnice, vlečnice, turistične ceste in parkirišča, kolesarske steze itd.,
- rekreacijski objekti in naprave v naselju: športni objekti in igrišča (splošna igrišča, kopališča, drsališča, teniška igrišča, minigolf igrišča, kegljišča itd.) in objekti za zabavo (plesne dvorane in klubi, kino dvorane, odri na prostem),

- rekreacijski objekti in naprave pretežno izven naselij: za hojo, kolesarjenje in uživanje v naravi, za rekreacijo ob ali na vodi, igrišča na prostem, za rekreacijo na snegu in specifični objekti (športna letališča, jahalna območja, zajeti izvori mineralne vode itd.) (Jeršič: 1985: 134).

V občini Cankova je urejenih nekaj pešpoti, kolesarskih poti in vinska turistična cesta Goričko, ki je speljana po poti Krajinskega parka Goričko. Urejena je pot ob Ledavsekem jezeru v Kraščih, ki vodi okoli jezera prek mostičkov. Ob jezeru je moč uživati v lepem razgledu ter ob opazovanju pestrega rastlinskega in živalskega sveta. Tu lahko najdemo tudi prostor za piknike. Pomembna turistična točka je tudi učna pot Fuks graba, ki je dolga 2,4 km. Prvi postanek je Bransbergerjeva domačija, kjer si turisti lahko ogledajo galerijo z etnološko zbirko. Pot se nadaljuje v gozdu, kjer lahko najdemo črno jelšo, smrekovo monokulturo, lisičji dom, lovske objekte itd. Pot se konča na izletniški kmetiji Kozelinovih, kjer je tudi razgledni stolp. Po vaseh so urejena tudi igrišča za šport in rekreacijo (Ficko, Hari, Žalman: 2011: 40).

V občini Cankova ne primanjkuje objektov za prehrano, pomanjkanje je predvsem pri možnostih za prenočitev, predvsem za večje skupine.

6.9 TURISTIČNA PONUDBA NA CANKOVI

Hrano ponujajo sledeče gostilne in turistične kmetije v občini:

- Gostilna, picerija in penzion Ajda na Cankovi,
- Okrepčevalnica Lovski dom na Cankovi,
- Okrepčevalnica Püngrad v Skakovcih,
- Okrepčevalnica Pančor v Domajincih,
- Okrepčevalnica Pri Zlatki v Korovcih,
- Okrepčevalnica Flegar v Gerlincih.

Izletniške in turistične kmetije:

- Izletniška kmetija Kozelinovi v Gerlincih

Izletniška kmetija Kozelinovi ponuja vino lastne pridelave, možnost pokušnje in hladne jedi (domači narezki, tlačenka z bučnim oljem, domače klobase, doma pečen kruh iz krušne peči, ocvirkove pogače, sirovi in jabolčni štruklji).

Fotografija št. 10: *Izletniška kmetija Kozelinovi v Gerlincih.* (Foto A. Cigoj Kuzma)

Svojo kmetijo oglašujejo prek facebook strani, raznih tržnic in na lokalnih prireditvah, sodelujejo tudi s Krajskim parkom Goričko, Združenjem turističnih kmetij, Regionalno razvojno agencijo Mura, Zdraviliščema Radenci in Moravske toplice. Veliko turistov je Avstrijcev. Pomanjkljivost izletniške kmetije je, da obratuje le ob vikendih. Lastnica kmetije pojasni, da če želiš imeti 70% svojih lastnih proizvodov v kulinarčni ponudbi, moraš delati na kmetiji. Imajo 70 ha zemlje, ki jo delno obdelujejo sami, delež pa jo imajo v najemu. Na kmetiji je tudi mesno pridelovalni obrat, kar pomeni, da lahko sami koljejo živino. V prihodnje nimajo turističnih razvojnih načrtov razen povečanja kapacitete prenočišč (Lidija, 21. 8. 2014).

- Turistična kmetija Ferencovi v Kraščih

Kmetija stoji na 6-hektarskem kompleksu s sadovnjaki, travniki, njivami, gozdom, otroškimi igriščem, zelenico za igre z žogo in dvojnimi teniškim igriščem. Ferencova kmetija se ponosa z doma pridelano in pripravljeno hrano in pijačo. Poudarek je na prekmurski kulinariki. Konec tedna imajo odprta vrata za izletniške goste, po vnaprejšnjem naročilu pa lahko sprejmejo obiskovalce tudi med tednom. Ljubiteljem starin je na ogled muzej kmečkih strojev in orodij. Po pogovoru z Marjeto Ivanič izvem, da so včasih imeli na kmetiji prireditve, na katerih so s tradicionalnimi orodji prikazovali mlatenje žita.

Fotografija št. 11: *Turistična kmetija Ferencovi.* (Foto A. Cigoj Kuzma)

Danes teh prireditev več ni, saj naj bi se pojavile težave. Starejši, ki so znali uporabljati orodje, sedaj tega več ne zmorejo, mladih pa ti običaji ne zanimajo. Pove še, da je težko organizirati karkoli, če si sam, saj ima že vas probleme pri organizaciji. Oviro vidi tudi v zakonu, ki pogojuje, da moraš imeti za organizacijo kakršnihkoli prireditev varstvena dovoljenja. Pred leti so imeli na kmetiji veliko obiska, bili so polno zasedeni, danes pa so odprti le ob vikendih. Na kmetiji je možno tudi prenočiti, vse skupaj imajo 6 sob. Obiskovalci kmetije so večinoma upokojeanci (Marjeta Ivanič, 21. 8. 2014).

Prenočitvene zmogljivosti imajo

- Apartma in vinska klet Gomboc v Gerlincih (2 prenočišči),
- Penzion, gostilna, picerija Ajda na Cankovi (14 prenočišč),
- Turistična kmetija Ferencovi v Kraščih (30 prenočišč).

Vinske kleti

- Vinska klet 4G – Grahove Gorice Gerlinci Goričko,
- Vinska klet in okrepčevalnica Flegar, Gerlinci,
- Vinska klet Lükovnjek, Gerlinci,
- Vinska klet in apartma Gomboc, Gerlinci,
- Vinska klet Sampl, Gerlinci,
- Vinska klet Vogrinčič, Gerlinci.
-

Prodaja domačih izdelkov in pridelkov

- Domači med Gomboc Mirko, Cankova,
- Oljarna, čebelarstvo in sadjarstvo Štesl, Gerlinci,
- Prodaja sezonskega in suhega sadja, Krašči.
-

Tematske, kolesarske in pešpoti:

- Turistična gozdna učna pot Fuks graba, Korovci,
- Kolesarska pot 4, ki je speljana po občinah Cankova, Rogašovci, Kuzma in Grad,
- Voglerjeva pot na Cankovi – primerna tudi za nordijsko hojo,
- Bernardina pot okrog Ledavskega jezera.

6.10 TURISTIČNE ORGANIZACIJE V OBČINI CANKOVA

Med turistične organizacije spadajo tudi upravne službe, turistične zveze in društva ter mednarodne organizacije, ki vplivajo na razvoj turistične ponudbe. Sestavina turistične ponudbe je tudi domače prebivalstvo. Poleg družbeno-gospodarskih značilnosti (šege, jezik) je vloga domačega prebivalstva pomembna tudi za razvoj druge turistične ponudbe, na katero vpliva s svojo neposredno udeležbo v različnih dejavnostih (Jeršič: 1985: 33).

6.10.1 Društva v občini Cankova

V občini Cankova po informacijah predstavnice za turizem deluje kar nekaj društev, sama sem prišla v neposredni stik s Turističnim društvom Cankova in romskim društvom Narcisa.

Turistično društvo Cankova

V občini Cankova deluje turistično društvo, ki s celotnim udejstvovanjem skrbi za pestro dogajanje v občini in si prizadeva za razvoj turizma v občini Cankova. Poleg tega po vaseh delujejo še kulturna, športna, romska, gasilska društva, ki prav tako privabljajo turiste z različnimi prireditvami.

Turistično društvo Cankova je bilo ustanovljeno leta 1995, sicer so sprva celo leto potekale priprave in leta 1996 je bilo registrirano v Murski Soboti. Ustanovilo se je z namenom, da bi razvijali turizem in cankovske prireditve, oz. občino Cankova prikazali oz. ponudili tudi drugim prebivalcem Slovenije (Hilda Vogrinčič, 4. 6. 2014)

Občina Cankova je zelo majhna občina, nekoč je bila to krajevna skupnost Cankova, ki zajema 8 vasi. Turistično društvo Cankova sodeluje tudi z drugimi društvi v občini, ki jih je kar nekaj. Turistični društvi sta dve. Turistično društvo Cankova zajema 7 vasi občine, drugo turistično društvo pa je Turistično društvo Korovci. Ostala društva so: športna, gasilska, ki tudi pripravljajo različne prireditve, Kulturno društvo Avgust Pavel je zelo pomembno društvo za občino, ustanovljeno je bilo pred turističnim društvom. V Kulturnem društvu Avgusta Pavla deluje tamburaška skupina, v sklop kulturnega društva pa sodi tudi knjižnica, ki deluje že od leta 1922 vse do danes. Prirejajo tudi prireditev ob slovenskem kulturnem prazniku, na prireditve pa so povabljeni tudi kulturne skupine iz drugih krajev. Imajo tudi pevski zbor društva upokojencev. Problem delovanja društev je, da mladi odhajajo iz Prekmurja in se potem v času šolanja in študija ne vključujejo v razvoj turističnih dejavnosti (Hilda Vogrinčič, 4. 6. 2014).

Turistično društvo Cankova je v preteklosti že sodelovalo z Avstrijo in tako poskušalo širiti turizem onkraj domačega prebivalstva, vendar to ni več v njihovem interesu, sodelovanje z Avstrijo so prepustili občini (Hilda Vogrinčič, 4. 6. 2014).

Turistično društvo Cankova si v prihodnosti prizadeva za ureditev celotne občine, da bo prijazna za vse obiskovalce, namreč sem prihaja veliko kolesarjev, predvsem iz radkesburških in avstrijskih term, ki so oddaljene le 4 km od Cankove. Poskrbeli naj bi za kolesarska postajališča in za gostinske usluge. Da bi se že obstoječe prireditve uredile in še izboljšale, bi vključili čim več mladih, ki imajo dobre ideje, in bi jih tako navdušili za nadaljnji razvoj turizma v občini. Dober primer spodbujanja turizma je izpeljala občina, ki je ustanovila kmečko tržnico. Ta poteka vsako soboto na Voglarjevem dvorišču. Ustanovitev kmečke tržnice spodbuja, da kmetije proizvajajo izdelke, ki jih lahko prodajajo na tržnici. Kmetje so predvsem iz občine Cankova, včasih pa svoje izdelke na tržnici prodaja tudi kakšen tujec. Prodaja se med, izdelki iz medu, doma spečen kruh, domači namazi, domače pecivo, domače sadje in zelenjava (Hilda Vogrinčič, 4. 6. 2014).

Romsko društvo Narcisa

Predstavniki romskega društva, Jožef Horvat, ki je tudi romski občinski svetnik, mi je predstavil stanje delovanja njihovega društva. Pravi, da za sedaj še nimajo nobenih turističnih predstavitev, veliko pa je na to temo idej, ki jih zaradi pomanjkanja finančnih sredstev ne morejo izpeljati. Svoje društvo bi lahko promovirali s predstavitvijo romske kulture – organiziranje romskih plesov, vedeževanj in predstavitev romske kulinarike. Kot primer povezovanja romskih in turističnih društev je navedel tekmovanje v kuhanju golaža v vasi Pušča, na katerem je njihovo društvo zmagalo. O strategijah razvoja turistične dejavnosti v društvu pove, da je to za zdaj skrivnost, ima pa dobro idejo zaslužka za dejavnost društva s prodajo pobarvanega kamenja. Kamenje bi bilo pobarvano z različnimi barvami, vsaka barva pa bi imela svoj pomen (primer: rdeča – ljubezen, če kamen podrgneš in misliš na svojo ljubezen, se ta oseba vate zaljubi) (Jožef Horvat, 21. 8. 2014).

Trenutno je društvo osredotočeno bolj v dobrodelne dejavnosti, kot je npr. zbiranje denarja za otroka s cerebralno paralizo, za naravne katastrofe itd. Povezujejo se tudi z Rdečim križem, da priskrbijo romskemu prebivalstvu v občini Cankova hrano, oblačila in druge osnovne potrebščine. Velik problem pri razvoju turistične dejavnosti so finančna sredstva in nezainteresiranost občinskega župana za sodelovanje (Jožef Horvat, 21. 8. 2014).

6.11 TURISTIČNO TEMATSKE POTI

Če hočemo privabiti turiste, je potrebno iskati nove možnosti za turizem, sestavljati nove ponudbe, kajti le tako bo pokrajina ostala zanimiva in obiskana. Vse več je obiskovalcev iz različnih starostnih skupin in z različnimi interesi.

Občina Cankova sicer ima nekaj urejenih tematskih pohodniških poti, vendar premalo, da bi privabili goste iz oddaljenih krajev. Večjo ponudbo ima Krajinski park Goričko, ki ponuja izlete po parku, tako pohodniške kot kolesarske. Ena izmed kolesarskih poti vodi tudi čez občino Cankova, kar je pomembno za njihov turizem. Cilj turističnega društva Cankova pa je tudi, da se uredi kolesarska postajališča, saj se mimo vasi Cankova vozi veliko kolesarjev predvsem iz avstrijskih term Radkesburg.

6.12 MOŽNOSTI RAZVOJA TURIZMA

V občini Cankova sem občutila pomanjkanje samoiniciative za razvoj turizma in neizkoriščenost danih potencialov. Pri opravljanju terenskega dela v občini Cankova sem obiskala vse turistične točke, ki jih predstavljajo na svoji spletni strani. Ko sem obiskala Brausbergerjevo domačijo, kjer naj bi bil etnološki muzej, in povprašala o njem tamkajšnje prebivalce, so mi rekli, da ne vedo, o čem govorim. S kolesom sem se nato zapeljala do izletniške kmetije Kozelinovih, ki je bila žal zaprta, saj obratuje le ob vikendih. Nadaljevala sem pot do Ledavskega jezera, ki me je presenetilo s svojo čisto okolico in spokojnostjo. Tudi tam ni bilo veliko obiskovalcev, le nekaj ribičev je svoje ribiške palice vihtelo nad vodno gladino. Obiskala sem kmečki turizem Ferencovi, ki se nahaja v bližini Ledavskega jezera. Na posestvu sem si ogledala stare kmetijske stroje, ki so bili strnjeni pod slamnatim nadstreškom. Ponovno ni bilo nikogar, ki bi mi lahko povedal kaj o njihovi turistični dejavnosti in prireditvah. Po intervjuju s predsednico turističnega društva sem se odpravila do vile Vogler, kjer naj bi bil, po besedah gospe Hilde Vogrinčič, turistično informacijski center in kjer naj bi obiskovalcem predstavili turistične zanimivosti. Tudi tam ni bilo nikogar, ki bi me sprejel, vendar je bil prostor informacijskega centra vseeno odprt, v njem pa je bilo na policah zloženih nekaj turističnih letakov, pripravljenih za obiskovalce.

Celotno pot skozi vasi sem prekolesarila in se ustavljala ob domnevnih turističnih točkah, vendar me je zapuščenost le-teh negativno presenetila. Čeprav na spletni strani obljublajo

polno doživetij v tej majhni podeželski občini, pa sem bila nad skromnostjo ponudbe razočarana.

Ker mi ni uspelo opraviti intervjujev ob obisku občine Cankova, sem se odločila, da intervjuje opravim prek telefona. Govorila sem z županom občine, podžupanjo, predstavnico za turizem v občini, lastnicama kmetij Kozelinovi in Ferencovi in predstavnikom romskega društva Narcisa.

6.12.1 Trenutno stanje in predlogi za razvoj turizma v občini Cankova

Najprej sem se o kulturnem dogajanju v Cankovi in njenem turističnem razvoju pogovorila z predstavnico za turizem, gospo Renato. Obrazložila mi je, da za enkrat še nimajo nobenih večjih kulturnih prireditev, prijaviteli pa so se na razpis LAS, kjer bi dobili finančna sredstva za očiščenje dna in okolice Ledavskega jezera. Ko bi bilo jezero čisto, bi tam lahko razvili kopališki turizem. Strategij za nadaljnji razvoj nimajo, saj kot pove, so majhna občina, ki nima veliko zaposlenih v turizmu. Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev tudi nimajo nikogar, ki bi sprejemal goste v turistično informacijskem centru. Spletno stran imajo le v slovenskem jeziku, tako da žal še ni prilagojena za tuje obiskovalce strani (Renata, 21. 8. 2014).

Naslednji pogovor sem opravila z gospodom Drago Vogrinčičem, županom občine Cankova. Gospod župan se zaveda dejstva, da je v turizmu veliko zaposlitvenih priložnosti. Za svojo občino si prizadeva, da bi bila prepoznavna, se čim bolj povezovala s sosednjimi Avstrijci (Radkersburg, Klösch) in Madžari in bila del trajnostnega razvoja Slovenije. V občini Cankova bi kot turistično prednost lahko oglaševali čisto okolje in domačo hrano, v prihodnje pa tudi kopališki turizem. V občini si zelo želijo, da bi dobili finančna sredstva za očiščenje Ledavskega jezera. Župan omeni vizijo izgradnje Sončnih term Korovci, vendar je gospodarska politika občine žal oslABLjena za izvajanje takega projekta.

Največ turistov obiše občino iz Avstrijskih term Radkesburg, kjer povprečno nočuje tudi do 500.000 ljudi. V občino Cankova prihajajo predvsem zaradi dobre domače kulinarike. Zanimalo me je, zakaj je turistična ponudba namenjena le starejšemu prebivalstvu in s čim imajo namen pritegniti mlajše obiskovalce. Pove, da je ponudba res usmerjena v upokoence oz. starejše prebivalce, so pa že četrto leto zapored gostitelji tabora binkoštna mladine ob Ledavskem jezeru. Župan omeni tudi delovanje dveh turističnih društev, ki sta pobrateni z Šmarješkimi Toplicami. Vsako soboto prirejajo že prej omenjeno kmečko tržnico, kjer kmetje

prodajajo svoje domače izdelke. Gospodinje na tržnici prodajajo v krušni peči sveže pečen kruh, vendar še vedno veliko ljudi raje kupi kruh v Mercatorju. Dokler ljudje ne bodo cenili domačih proizvodov, bo tudi domače gospodarstvo slabše. Kot potencial za ohranjanje kulturne dediščine omeni romsko društvo v Cankovi, ki pa žal ne deluje po pričakovanjih. Namesto prireditvev s poudarkom na romski kulturi imajo zabave s pijačo in jedačo. Romi v občini so po besedah župana »socializirani«; to pomeni, da jih ima 85% urejeno kanalizacijo, skoraj vsi romski otroci hodijo v osnovno šolo, nekateri pa nadaljujejo šolanje v srednjih šolah. Romsko društvo premalo poudarja romsko kulturo in glasbo, počasi se zlivajo v »neromski svet«. Nove generacije romske kulture sploh ne poznajo. Turistična ponudba se po županovem mnenju usmerja predvsem v kulinariko, v doma pridelane izdelke, brez konzervansov in s pridobljenimi certifikati. Tu bi morali narediti največ – turistične kmetije bi se morale povezovati med seboj.

Pri oglaševanju imajo veliko dela, ki ga ne uspejo opraviti, saj so majhna občina. Problem vidi v zakonodaji, ki s svojimi zahtevami in predpisi omejuje kmete, da bi lahko brez težav sami kaj prodajali. Domačini se ne upajo prodajati domačih izdelkov brez dovoljenj, zato raje hodijo delat v Avstrijo. Če bi bila prijaznejša zakonodaja, bi se tudi več domačinov zaposlovalo v turističnih dejavnostih. Vsa prizadevanja za razvoj turizma v občini so na pobudo starejših občanov, saj je mlade občane težko motivirati za sodelovanje (Drago Vogrinčič, 21. 8. 2014).

Po pogovorih z domačini sem prišla do zaključka, da ima občina Cankova potencial za razvoj turizma, vendar nima dovolj osebja, ki bi skrbeli za turizem v občini. Vse dogajanje in promocija je usmerjena predvsem v domače oz. starejše prebivalstvo. Če se turist naključno znajde v občini, bo težko prišel do potrebnih informacij o turistični dejavnosti občine.

Kljub pestri prekmurski kulturni dediščini je domačini ne izkoriščajo dovolj v turistične namene. Na različnih prireditvah se še obuja spomin na nekatere šege, navade in običaje, vendar nimajo več svoje namembnosti. Morali bi na sodoben, inovativen način predstaviti svojo bogato kulturno dediščino, ki bi pritegnila tudi mlade. Na turistični kmetiji Ferencovi, kjer so pred leti ohranjali prekmursko dediščino, so sedaj vse opustili. Vsa zbirka starih orodij in naprav bi lahko le z malo truda zaživela. Vsi muzeji, ki so v okolici, bi se lahko povezali med seboj, oživeli ponudbo in ponujali popust za nakup karte za ogled vseh domačij, ki imajo tudi muzejsko zbirko.

Občina bi se lahko povezovala z romskim društvom, skupaj pa bi organizirali prireditve, ki bi prikazovale romsko kulturo. S tem bi tako privabljali turiste kot tudi oživljali romsko tradicijo, ki bi se prenašala naprej na nove generacije.

Ko jim bo uspelo očistiti Ledavsko jezero, bi lahko razvili kopalniški turizem, prav tako pa bi lahko ob jezeru organizirali razne festivale. Da bi privabili mladino, bi lahko organizirali nastop prepoznavne glasbene skupine, zraven pa bi oglaševali domačo kulinariko in vino z lokalnih turističnih kmetij.

Na kmetijah bi lahko razširili ponudbo, poleg hrane, pijače in prenočišča bi lahko nudili tudi izlete po občini Cankova z različno tematsko vsebino (po poteh kulinarike, vina, kulturne dediščine itd.). Na kmetijah bi lahko sposojali kolesa, da bi si turisti lahko ogledali okolico ali se celo zapeljali do sosednje Avstrije.

Največji problem občine Cankova je ne vključenost mladine v turistične in kulturne dejavnosti občine. V pogovoru z informatorji sem dobila občutek, da odgovorni za razvoj turizma v občini nimajo pretirane motivacije za večje spremembe, bojijo se množičnega turizma in so po mojem mnenju zadovoljni s trenutno situacijo turizma v občini. Zato je zelo pomembno, da se v turistične dejavnosti začnejo vključevati mladi, z novimi idejami in drznostjo, ki je v občini primanjkuje. Za mlade bi morali organizirati izobraževanje, ki bi jih vodili strokovno usposobljeni delavci v turizmu, o ohranjanju kulturne in naravne dediščine.

Največ energije bi morali vložiti v promoviranje občine, da bi jo naredili prepoznavno in zanimivo za obiskovalce, nato pa bi se osredotočili na njihove potrebe, ki bi jih učinkovito zadovoljili. Gostje bi tako domov odšli zadovoljni in bi se ponovno vračali.

Pri oglaševanju je pomembno, da ljudi prepričaš z dobrim nastopom, prepričljivim sloganom in kakovostjo ponudbe. Za primer lahko vzamem domači prekmurski kruh, ki ga gospodinje prodajajo na tržnici. Če bi v občini znali oglaševati kruh in prepričati tako domačine kot turiste, da je to najboljši kruh v Sloveniji, bi zagotovo prodali več domačega kruha.

7. SKLEP

Čeprav je občina Cankova majhna občina na SV Slovenije, se tudi tukaj kulturni turizem počasi prebujata. Odročnost občine od večjih mest in hrupa nudi turistom prijetno okolje za sproščanje in oddih. Mirna in neonesnažena pokrajina nam omogoča preživljanje časa v naravi ob sprehodih, kolesarjenju, nabiranju gob in kostanja ali samo poležavanja ob jezeru. Bližina Moravskih Toplic in avstrijskih term Bad Radkersburg in Bad Gleichenberg omogočata privabljanje tudi tujih gostov, ki bi lahko spotoma obiskali pestro ponudbo tamkajšnjih prireditev ali se okrepčali v gostilni s tradicionalno prekmursko jedajo.

Projekt oživitve domače tržnice je lahko uspešna turistična poteza, saj so v času »bio in eko mrzlice« čedalje bolj cenjeni doma pridelani izdelki. Ob obisku tržnice pa sem bila neprijetno presenečena, saj sta bili na parkirišču postavljeni le dve stojnici. Premalo vlagajo tudi v oglaševanje kmečke tržnice, saj bi z uspešnim oglaševanjem privabili širšo množico, tudi iz tujine, s čimer bi si poplačali stroške oglaševanja.

Obetavni projekt izgradnje Sončnih term Korovci, ki bi občini dodale nove možnosti za turizem, pa ostaja za sedaj žal le pri govoricah domačinov in željah župana. S trenutnim slabim gospodarskim položajem občine si ne morejo privoščiti vlaganja v večje projekte.

Čeprav se turistično društvo Cankova trudi po najboljših močeh, da bi razvili turizem v občini, pa nimajo višjih ciljev za njen turistični razvoj. Starejši občani, ki vodijo turizem v občini, so zadovoljni s trenutnim stanjem, razvili niso niti strategij za nadaljnji razvoj turizma. Sodelovanja na projektih z Avstrijo in Madžarsko, ki bi občini omogočalo večjo prepoznavnost, je premalo. Lokalno prebivalstvo se boji množičnega turizma, saj bi s tem ogrozili mir in neonesnaženost občine. Za trajnostni razvoj občine je potrebno predvsem, da si tega želi prebivalstvo občine. Večina ljudi v občini se premalo zanima za razvoj občine, saj si delo iščejo v sosednji Avstriji.

Vse delavnice in prireditve v občini so po večini namenjene druženju domačinov. Prireditve se oglašujejo na radiu in občinskem glasilu. Premalo oglašujejo prek spletnih socialnih omrežij, ki je dandanes najuspešnejša oblika oglaševanja. Glede na to, da za organizacijo turizma skrbijo večinoma starejši, se ne čudim, da jim sodobne tehnike oglaševanja

povzročajo težave. Urediti bi morali tudi spletno stran občine, ki bi bila prevedena v tuje jezike.

Najobetavnejši turistični cilj občine Cankova v bližnji prihodnosti je ureditev kolesarskih postojank, saj je kolesarjenje eno priljubljenejših športov v Sloveniji. Oglaševati bi morali svojo domačo »avtentično« kuhinjo, ki bi privabljala mimoidoče kolesarje. Z dodatnimi dejavnostmi, kulturnimi prireditvami, festivali pa bi jih lahko v občini zadržali tudi za daljše obdobje.

Zelo obetaven je tudi projekt očiščenja Ledavskega jezera. Takrat bi lahko razvili kopališki turizem, postavili stojnice z lokalno hrano in doma pridelanimi sokovi ter vinom. Pomembno je predvsem sodelovanje med društvi, tako lokalnimi kot tujimi.

Za konec lahko povzamem besede gospoda župana občine, ki pravi: »Tako kot je tudi David premagal Goljata, tako bo občina premagala slabo gospodarstvo in prišla do finančnih sredstev«.

8. SUMMARY

Although that municipality Cankova is small municipality in northeastern Slovenia, cultural tourism is slowly developing. Remoteness from major urban cities and noise offers tourists a pleasant environment for relaxation and rest. Quiet and unpolluted landscape allows us to spend time in nature with walking, bicycling, gathering mushrooms and chestnuts or just relaxing by the lake. Proximity of Moravske Toplice spa, Bad Radkersburg spa and Bad Gleichenberg spa is attracting foreign guests to Cankova, where they can stop at the local events, or refresh themselves at the restaurants with traditional food of Prekmurje.

The project of the revival of domestic market can be successful tourist move, because during this arise of "bio and eco fever" people appreciate the home-produced products more. When I visit the market, I was unpleasantly surprised as I saw only two stall on the parking lott. They are not investing enough money in advertisment of farmer's markets which would attract wider crowd and bring back the money of advertisment.

Promising project of constructioning solar term Korovci that the municipality added as touristic goal, it's unfortunately remaining just a local rumor and mayor wishes for now. With the current poor economy municipality can not afford to invest in major projects.

Although the tourist association Cankova it's trying it best to develop tourism in the municipality, they aren't having higher goals for local tourism. Elderly people who run tourism in the municipality are satisfied with the current situation, neither they developed any strategies for further development of tourism. There are not enough cooperation projects with Austria and Hungary, which would allow greater advertisment of the municipality.

The local population is afraid of mass tourism, as this would jeopardize the peace and unpolluted countyside. For the sustainable development of the municipality is particularly necessary that the population wants it. Most people in the municipality has lack of interest in the development of the municipality, since they are working in Austria.

All workshops and events in the municipality are mainly aimed at socializing locals. Events are advertised on the radio and municipal newsletter. There is lack of advertising through social networking sites, which is nowadays the most successful form of advertising. Given the fact that the organization of tourism are caring mostly elderly people, I am not surprised that modern advertising techniques cause them problems. They should also edit the website of the municipality, that would be translated into foreign languages.

The most promising tourist goals for Cankova in the nearest future is the development of cycle huts, since cycling is one of the most popular sports in Slovenia. They should advertised

their "authentic" cuisine, which would attract passers-by cyclists. With additional activities, cultural events, festivals, they could keep the guests in the municipality for a longer period. Very promising project for development of tourism is a project of purification of Ledavsko lake. When this will happen, they could develop tourism by placing stalls with local food and home-made juices and wine. It is important to cooperate between associations, both local and foreign.

In conclusion, I can write the words of Mr. Mayor, who says: "Just as David defeated Goliath, so the municipality will overcome the bad economy and get finance."

9. VIRI IN LITERATURA

Balažic Peček, Bernarda

2007 'Sončne terme Korovci : občina Cankova pred turističnim razvojem .' *Vestnik* 59(51): 5

Barbič, Ana

2005 *Izzivi in priložnosti podeželja*. Ljubljana: založba FDV

Bogataj, Janez

1992 *Sto srečanj z dediščino na Slovenskem*. Ljubljana: Prešernova družba

Boniface, Priscillia

2007 *Managing quality cultural tourism*. London ; New York : Routledge

Benčič Mohar, Eda in Zupančič Vinko

2012 'Turizem na podeželju in na kmetijah.' V: Revitalizacija kulturne dediščine istrskega podeželja. Eda Benčič Mohar. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. 62–63.

Brumen, Borut

1991 'Vsakdanja kultura Prekmurja in slovenskega Porabja v etnoloških topografijah.' V: *Zbornik soboškega muzeja*. Metka Fujs, ur., Murska Sobota : Pokrajinski muzej Murska Sobota. Str. 43–52

Černi, Boris, ur., *Usposabljanje za delo v socialni ekologiji*. Murska Sobota : Mozaik, društvo za socialno vključenost, 2006

Dallen, J. Timothy, ur., *Managing heritage and cultural tourism resources*, Farnham (Surrey); Burlington (VT) : Ashgate, 2009

Drummond, Siobhan in Ian Yeoman, ur., *Quality issues in heritage visitor attractions*, London ; New York : Routledge, 2011

Ficko, Rok, Daniel Hari in Nejc Žalman

2011 'Sončne terme Korovci: Generator razvoja turizma v občini Cankova?' neobjavljena raziskovalna naloga. Cankova: Osnovna šola Cankova

Fink, Tadej

2005 'Vzgojne in izobraževalne razsežnosti kulturnega turizma.' Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, oddelek za pedagogiko in andragogiko.

Gulič, Andrej in Sergeja Praper

1998 'Strategija razvoja Pomurja.' *IB revija : za strokovna in metodološka vprašanja gospodarskega, prostorskega in socialnega razvoja Slovenije* 32(6–7): 5–70.

Gyergyek, Mateja, Vida Lang in Miša Štesl

2007 'Možnosti razvoja turizma v občini Cankova' Neobjavljena raziskovalna naloga. Cankova: Osnovna šola Cankova

Hazler, Vito, Jože Osterman in Andreja Križnik

2001 *Dediščina, prireditve in turistična društva*. Ljubljana: Turistična zveza Slovenije

2011 *Ekomuzej hmeljarstva in pivovarstva Slovenije*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Elektronski vir:

<http://etnologija.etnoinfolab.org/dokumenti/73/2/2011/EKOMUZEJ_HMELJARSTVA_IN_PIVOVARSTVA_SLOVENIJE_2147.pdf>

2010/2011 *Kultura stavbarstva in bivanja*. Avtorska predavanja na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Istenič, Poljak Saša

2013 *Tradicija v sodobnosti*. Založba ZRC: Ljubljana

Jaunik, Simona

2003 'Kultura in turizem: skupaj in naprej.' V: *Spominki, muzej, turizem : zbornik s posveta Spomink (tudi replike) v muzejski trgovini, muzej v turizmu*. Ivan Kastelic, ur. Brežice: Posavski muzej, str. 101–104

Jerše, Milan

2006 'Številni spomeniki širšega pomena : občina Cankova.' *Vestnik* 58(14): 15.

Jeršič, Matjaž

1985 *Turistična geografija*. Filozofska fakulteta: Ljubljana

Keller, Peter in Thomas Bieger, ur., *Tourism and culture : managing change*, St. Gallen : Edition Aiest, 2000

Kuštor, Valerija

2006 *Krajinski park Goričko: Živi z naravo*. Grad: Javni zavod Krajinski park Goričko.

Luthar, Oto, ur. *Prekmurje: za radovedneže in ljubitelje*, Ljubljana–Petanjci, Založba SAZU, 2010

McKercher, Bob in Hilary du Cros, ur., *Cultural tourism : the partnership between tourism and cultural heritage management*. New York ; London : Routledge, 2009

Primožič, Tadeja

2012 'Projekti Leader.' V: *Gradimo vitalno podeželje: Primerih dobrih praks Programa razvoja podeželja RS 2007–2013*. Tadeja Primožič. Ljubljana: Ministrstvo za kmetijstvo in okolje. 35–39.

2012 'Razvoj podeželja v Sloveniji. V: *Gradimo vitalno podeželje: Primerih dobrih praks Programa razvoja podeželja RS 2007–2013*. Tadeja Primožič. Ljubljana: Ministrstvo za kmetijstvo in okolje. 4.

Poredoš, Anja, Damjana Ružič in Anja Vogrinčič

2008 'Analiza strukture gostov in možnosti turističnega razvoja goriškega z vidika potreb in motivov gostov' Neobjavljena raziskovalna naloga. Cankova: Osnovna šola Cankova

Richards, Greg, ur., *Cultural Tourism: Global and local Perspectives*, New York, London in Oxford, The Haworth Hospitality Press, 2007

Robinson, Mike

2002 '*Cultural Conflicts in Tourism. Inevitability and Inequality*'. V: *Tourism nad cultural conflicts*. Priscillia Boniface in Mike Robinson ur. New York: Cabi Publishing. 1–33.

Rojek, Chris in John Urry, ur., *Touring cultures : transformations of travel and theory*. London ; New York : Routledge, 1997

Sibila Lebe, Sonja

2000 'Vizija razvojnih možnosti turizma na podeželju.' V: *Poročevalec: Turizem razvojna možnost podeželja*. Sonja Uršič, ur.. Ljubljana: 20–23.

Sibila Lebe, Sonja, vodja projekta

2009 'Strategija razvoja kulturnega turizma na Slovenskem.' Internetni vir:
<http://www.slovenia.info/pictures%5CTB_board%5Catachments_1%5C2009%5CSRKTS-29_8849.pdf.pdf>

Šauperl, Franjo

2000 'Položaj in vloga turističnih društev pri razvoju turizma na podeželju.' V: *Poročevalec: Turizem razvojna možnost podeželja*. Sonja Uršič, ur.. Ljubljana: 37–49.

Trstenjak, Anton

2006 *Slovenci na Ogrskem : narodopisna in književna črtica* : objava arhivskih virov. Maribor: Pokrajinski arhiv

Vitman, Mateja

2003 'Oblike kulturnega turizma v Ljubljani.' Diplomsko delo. Ljubljana: Univ. v Ljubljani, Filozofska fak., Oddelek za geografijo

Vodeb, Vlasta

2009 *Modeli dostopnosti in razvojnih možnosti kulturne dediščine* . Ljubljana : Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo in da so uporabljeni viri in literatura korektno navedeni.

Ljubljana, 1.9.2014

Anja Cigoj Kuzma

(Lastnoročni podpis)

Izjava kandidata / kandidatke

Spodaj podpisani/a _____ izjavljam, da je
besedilo diplomskega dela v tiskani in elektronski obliki istovetno in dovoljujem objavo
diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

Datum:

Podpis: